

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
ADMINISTRACINĖS TEISĖS IR PROCESO KATEDRA

DOVILĖ TEREPAITĖ
ADMINISTRACINĖS TEISĖS PROGRAMA

**EUROPOS TEISINGUMO TEISMO PRAKTIKA IR JOS ĮTAKA
LIETUVOS ADMINISTRACINIAMS TEISMAMS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas - lekt. E. Rusinas

Mokslinis konsultantas – doc. dr. S. Šedbaras

Vilnius, 2007

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. EUROPOS TEISINGUMO TEISMO VAIDMUO VALSTYBIŲ NARIŲ NACIONALINIAMS TEISMAMS.....	6
1.1. Europos Teisingumo Teismo raida.....	6
1.2. Europos Teisingumo Teismo kompetencija ir funkcijos..	7
1.3. Europos Teisingumo Teismo jurisdikcija.....	9
1.4. Prejudicinis sprendimas – svarbiausia Europos Teisingumo Teismo ir nacionalinio teismo bendradarbiavimo forma.....	12
2. BENDRŲJŲ EUROPOS BENDRIJOS TEISĖS PRINCIPŲ TAIKYMO ANALIZĖ LIETUVOS VYRIAUSIOJO ADMINISTRACINIO TEISMO PRAKTIKOJE.....	16
2.1. Bendrieji Europos Bendrijos teisės principai.....	16
2.2. Bendrųjų Europos Bendrijos teisės principų taikymas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimuose.....	20
2.2.1. non bis in idem principo taikymas.....	20
2.2.2. teisėtų lūkesčių apsaugos principo taikymas.....	22
2.2.3. teisinio tikrumo principo taikymas.....	22
2.2.4. kitų Europos Bendrijos teisės principų taikymas.....	23
3. EUROPOS TEISINGUMO TEISMO ĮTAKA LIETUVOS ADMINISTRACINIŲ TEISMŲ PRAKTIKAI.....	27
3.1. Europos Teisingumo Teismo ir Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo praktika.....	27
3.2. Teismų praktikos apžvalga pagrindinėse teisės srityse.....	32
3.2.1. konkurencijos teisės srityje.....	32
3.2.2. muitų teisės srityje.....	36
3.3.3. mokesčių teisės srityje.....	39
BAIGIAMOSIOS IŠVADOS.....	42
PASIŪLYMAI.....	43
SANTRAUKA.....	44
SUMMARY.....	45
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	46

IVADAS

Probleminė situacija ir problemos formulavimas

2004 m. gegužės 1 d. Lietuvai tapus Europos Sąjungos (toliau – ES) nare, prasidėjo naujas ir svarbus Lietuvos administracinės justicijos raidos etapas. ES teisė sudaryta iš administracinio pobūdžio taisyklių, todėl su ES teisės taikymu pirmiausiai ir plačiausia apimtimi susiduria administraciniai teismai. Probleminė situacija susijusi su naujais uždaviniais, kurie keliami Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui (toliau – LVAT): 1) taikyti ES teisę; 2) užtikrinti vienodą ES teisės praktiką Lietuvos administraciniuose teismuose; 3) per preliminaraus nutarimo institutą bendradarbiauti su Europos Teisingumo Teismu (toliau – ETT).

Lietuvos administraciniai teismai taip pat turi įtaką ES teisės plėtrai, nes konkretus asmuo su ES teise pirmiausia susiduria būtent per nacionalinius teismus. LVAT turi užtikrinti vieningos administracinių teismų praktikos formavimą, todėl labai svarbu, kaip LVAT praktikoje yra aiškinami bendrieji teisės principai. LVAT, kaip aukščiausioji teisminė instancija dėl ginčų viešojo administravimo srityje, aktyviai taiko ir aiškina administracinės teisės principus. Be to, nuo narystės ES pradžios LVAT turi remtis ne tik nacionalinės teisės sistemoje taikomais teisės principais, bet ir ETT praktikoje suformuluotais teisės principais. Problema ta, kad kartais šie principai skirtingų Lietuvos administracinių teismų kolegijų sprendimuose aiškinami ir taikomi nevienodai.

Lietuvos administraciniams teismams ES teisės aiškinimo klausimais reikėtų dažniau kreiptis į ETT. Nacionaliniai administraciniai teismai, aiškindami ir taikydami ES teisės normas, veikia savarankiškai ir savo atsakomybe, todėl yra tikimybė, kad valstybėse narėse nebus užtikrintas vieningas ES teisės aiškinimas. Kiekvienas teisėjas sprendžia bylą remdamasis savo nacionaline teise, kurią lemia teisės tradicijos, teisinė kultūra ir kt. Atkreiptinas dėmesys, kad ES teisė turi būti aiškinama ir taikoma ne nacionaliniu požiūriu, o autonomiškai, nes priešingu atveju atitinkami tarptautinės teisės institutai kiekvienoje šalyje būtų vertinami skirtingai, atsižvelgiant į analogiškus nacionalinius institutus¹. Tokią tikimybę „kompensuoja“ Europos Bendrijos Sutarties (toliau – EB Sutartis) 234 straipsnyje numatytas specialus ETT ir nacionalinių teismų bendradarbiavimo mechanizmas - nacionalinių teismų kreipimasis į ETT dėl

¹ Valančius V. Lietuvos administraciniai teismai: pirmieji išpūdžiai taikant ES teisę // Justitia. 2004, Nr. 6. P. 25-32.

prejudicinio sprendimo² ES teisės aiškinimo arba galiojimo klausimu. ETT per prejudicinį sprendimą įgyvendina EB Sutarties 220 straipsnyje jam pavestą uždavinį – užtikrinti, kad aiškinant ir taikant EB Sutartį, būtų laikomasi teisės. Šis institutas sudaro sąlygas siekti vienodo ES teisės taikymo ir aiškinimo nacionaliniuose teismuose. Magistrantės nuomone, Lietuvoje dar nepakankamai išnaudojamos prejudicinio sprendimo instituto teikiamos galimybės. Iki šiol LVAT tik vieną kartą kreipėsi į ETT dėl prejudicinio sprendimo (LVAT 2005 m. gruodžio 20 d. nutartis dėl 1992 m. spalio 19 d. Tarybos direktyvos 92/83/EEB dėl akcizo mokesčio alkoholiui ir alkoholiniams gėrimams struktūrų suderinimo kai kurių nuostatų išaiškinimo)³.

Mokslinio tyrimo aktualumas ir praktinis reikšmingumas

Mokslinio tyrimo aktualumą ir praktinį reikšmingumą lemia keliamų problemų mastas (susijusios su kiekvieno suinteresuoto asmens bei visos visuomenės poreikiais, kad Lietuvos administraciniai teismai vienodai aiškintų ir taikytų ES teisę), naujumas (teisės mokslo atstovų menkai arba išvis nenagrinėtos) ir praktinis pritaikomumas (analizuojamos konkrečios administracinės bylos ir ETT ir LVAT praktika pagrindinėse teisės srityse).

ETT praktikos įtaka Lietuvos administraciniams teismams – palyginti naujas reiškinys, kuriuo Lietuvoje pradėta domėtis tik nuo 2004 m. gegužės 1 d. Lietuvoje ypač jaučiamas trūkumas išsamesnių mokslinių tyrimų, monografijų, straipsnių, nagrinėjančių su šiuo reiškiniu susijusius klausimus. Todėl šiame darbe nagrinėjamos problemos aktualios ne tik administracinių teismų teisėjams, jų padėjėjams, advokatams, suinteresuotų institucijų atstovams, teisės studentams, bet ir visiems, besidomintiems Lietuvos administracine teise.

Tyrimo objektas – ETT praktikos įtaka Lietuvos administraciniams teismams.

Tyrimo dalykas – Lietuvos administracinių teismų praktika susijusi su ETT sprendimais, aiškinat ir taikant ES teisę.

Tyrimo tikslas – įvertinti ETT praktikos įtaka Lietuvos administraciniams teismams.

Tyrimo uždaviniai:

1. Įvertinti ETT vaidmenį ES valstybių narių nacionaliniams teismams.
2. Išanalizuoti bendrųjų ES teisės principų taikymą LVAT praktikoje.

² Nors oficialiame EB Sutarties tekste, publikuotame lietuvių kalba, naudojamas „preliminaraus nutarimo“ terminas, tačiau Lietuvos Respublikos Seimas 2007 m. kovo 22 d. priėmė Lietuvos Respublikos įstatymo dėl Stojimo į ES sutarties ratifikavimo papildymo 2 straipsniu įstatymą (Žin., 2007, Nr. 39-1436), kuriame ETT jurisdikcija įvardijama naudojant „prejudicinio sprendimo“ terminą. Atsižvelgiant į tai, magistro darbe naudojamas terminas „prejudicinis sprendimas“.

³ LVAT 2005 m. gruodžio 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁵-1292/2005 UAB „Profisa“ prieš Muitinės departamentą prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos.

3. Įvertinti ETT įtaką Lietuvos administracinių teismų praktikai pagrindinėse teisės srityse.

Tyrimo hipotezės iškėlimas

Kartais pasitaikantis nevienodas ES teisės principų aiškinimas ir taikymas Lietuvos administracinių teismų skirtingų teisėjų kolegijų sprendimuose rodo nepakankamą jų pagrįstumą ETT praktika, kuri iš dalies lemia neišnaudojamos prejudicinio sprendimo instituto taikymo galimybės.

Mokslinio tyrimo struktūra

Ši mokslinį tiriamąjį darbą sudaro įvadas, trys dėstomosios dalys, baigiamosios išvados ir svarbiausi pasiūlymai. Pirmojoje dalyje įvertinamas ETT vaidmuo ES valstybių narių nacionaliniams teismams. Antrojoje dalyje analizuojamas bendrųjų ES teisės principų taikymas LVAT praktikoje. Trečiojoje dalyje įvertinama ETT įtaka Lietuvos administracinių teismų praktikai pagrindinėse teisės srityse.

Mokslinio tyrimo metodika

Teoriniai metodai:

1. *Lyginamosios analizės metodas* taikytas lyginant ETT ir LVAT sprendimus aiškinant ir taikant pagrindinius ES teisės principus, taip pat šių teismų praktiką pagrindinėse teisės srityse.

2. *Sisteminės analizės metodas*, kurį taikant ETT praktikos įtaka Lietuvos administraciniams teismams nagrinėjama kaip bendra Lietuvos įstojimo į ES pasekmė, susijusi su kiekvieno suinteresuoto asmens ir visos visuomenės poreikiais, kad Lietuvos administraciniai teismai vienodai aiškintų ir taikytų ES teisę.

Empiriniai metodai:

Dokumentų analizės metodas taikytas siekiant gauti informacijos, tiriant mokslinės literatūros šaltinius, LVAT praktikos biuletenius, ETT ir Lietuvos administracinių teismų sprendimus pagrindinėse teisės srityse, kitus dokumentus. Darbe naudota kokybinė dokumentų analizė, kuri grindžiama intuityviu supratimu, analize ir dokumentų turinio apibendrinimu, o taip pat logiškomis išvadomis. Toks tyrimas leido išryškinti vieningo ES teisės taikymo ir aiškinimo problemas Lietuvos administracinių teismų praktikoje.

1. EUROPOS TEISINGUMO TEISMO VAIDMUO VALSTYBIŲ NARIŲ NACIONALINIAMS TEISMAMS

1.1. Europos Teisingumo Teismo raida

1951 m. balandžio 18 d. Europos anglių ir plieno bendrijos sutartimi buvo įsteigtas Europos anglių ir plieno bendrijos Teisingumo Teismas⁴. Kai 1957 m. Romos sutartimi buvo įsteigta Europos ekonominė bendrija ir Europos atominės energetikos bendrija (Euroatomas), Teisingumo Teismo jurisdikcija išsiplėtė į visas tris bendrijas ir nuo tada jis pradėtas vadinti Europos Teisingumo Teismu. Kartu su ETT buvo įsteigtos ir kitos institucijos: Vyriausioji Valdyba – ji turėjo užtikrinti tikslų, iškeltų sutartyje, įgyvendinimą, Specialioji Ministrų Taryba, kuri turėjo užtikrinti valstybių narių interesų atstovavimą ir gynimą integracijos procese bei Parlamentinė Asamblėja, kuri vykdė konsultacines ir kontrolės funkcijas.

Europos Teisingumo Teismą sudaro po vieną teisėją iš kiekvienos valstybės narės, kad būtų atstovaujama visoms 27 ES nacionalinėms teisinėms sistemoms. Jie skiriami bendru valstybių narių nacionalinių vyriausybių susitarimu. Teisėjai parenkami iš asmenų, kurių nepriklausomumas nekelia abejonių ir kurie turi kvalifikaciją, reikalingą jų valstybių aukščiausioms teisėjų pareigoms užimti arba yra aukščiausios kategorijos teisininkai. Dažniausiai yra paskiriami praktikuojantys teisėjai ir mokslininkai. Kad darbas būtų našesnis, visos sudėties Teismas posėdžiauja retai, paprastai posėdžiauja tik 13 narių - Didžioji kolegija arba penkių ar trijų teisėjų kolegijos. Didžiosios kolegijos posėdis rengiamas tada, kai to prašo proceso šalimi esanti valstybė narė arba ES institucija, taip pat nagrinėjant ypatingai svarbias ir sudėtingas bylas.

Europos Teisingumo Teismui padeda aštuoni generaliniai advokatai, kurie likdami visiškai nešališki ir nepriklausomi, viešame teismo posėdyje pateikia argumentuotą nuomonę dėl nagrinėjamos bylos. Europos Teisingumo Teismo teisėjai nėra įpareigoti atsižvelgti į generalinio advokato byloje pareikštą nuomonę, bet daugeliu atvejų atsižvelgiama į generalinio advokato paaiškinimus.

Siekiant sumažinti ETT darbo krūvį, 1986 m. Vieningu Europos Aktu prie ETT buvo įsteigtas Pirmos instancijos teismas, kuris savo veiklą pradėjo 1989 m. ir tapo ETT sudedamąją dalimi. Pirmosios instancijos teismą sudaro po vieną teisėją iš kiekvienos valstybės narės. Teisėjai vykdo savo pareigas visiškai nešališkai ir nepriklausomai. Skirtingai nei Europos Teisingumo Teisme, Pirmosios instancijos teisme nėra nuolatinių generalinių advokatų, tačiau

⁴ Bradley K. S. C. The European Court of Justice // John Peterson and Michael Shackleton. The Institutions of the European Union. – Oxford University Press, 2002. P. 120.

išimtiniais atvejais šios pareigos gali būti pavestos vienam iš teisėjų. Pirmosios instancijos teismas posėdžiauja kolegijose, kurias sudaro penki arba trys teisėjai, ar, tam tikrais atvejais, vienas teisėjas. Šis teismas turi teisę nagrinėti tam tikrų kategorijų bylas, ypač privačių asmenų, bendrovių ir kai kurių organizacijų pateiktus ieškinius bei bylas, susijusias su konkurencijos teise, taip pat tarnautojų bylas ir prašymus dėl prejudicinių sprendimų. Visi šio teismo sprendimai gali būti apskųsti Europos Teisingumo Teismui.

2004 m. lapkričio 2 d. Europos Tarybos sprendimu prie Pirmosios instancijos teismo buvo įsteigtas Europos Sąjungos tarnautojų teismas, skirtas nagrinėti Europos Bendrijų ir jų tarnautojų ginčus. Šį teismą sudaro septyni teisėjai, kuriuos skiria Europos Taryba. Teisėjais skiriami asmenys, kurių nepriklausomumas nekelia abejonių ir kurie atitinka teisėjo pareigoms eiti keliamus reikalavimus.

Europos teismų sistemai per pirmuosius 30 integracijos metų faktiškai atstovavo viena institucija – ETT, kuris yra oficiali ES institucija, veikianti įgaliota ES. Minėta, kad didėjant darbo krūviui buvo įsteigtos dar dvi institucijos – Pirmosios instancijos teismas ir Europos Sąjungos tarnautojų teismas. Pirmosios instancijos teismo įsteigimas padėjo sumažinti ETT darbo krūvį, ypač kai ES nuolatos plėtėsi ir vis plačiau buvo naudojamos galimybės kreiptis į ETT. ETT dalį bylų perdavė nagrinėti Pirmosios instancijos teismui, taip sumažindamas savo darbo krūvį ir paskatindamas diskusijas dėl Europos teismų sistemos reformos ateityje, kai ES plėsis ir priiminės naujas nares.

1.2. Europos Teisingumo Teismo kompetencija ir funkcijos

ETT – aukščiausia galią ES teisminėje sistemoje turinti institucija. Jau nuo pat įkūrimo šiam Teismui suteiktas svarbus vaidmuo – aiškinti ir taikyti Europos Bendrijos teisę, taip pat užtikrinti, kad šios teisės būtų laikomasi. Europos Teisingumo Teismo kompetencijos ribas apibrėžia ES valstybių narių valia – pirminė teisė, antrinės teisės aktai, kuriuos aiškina ir taiko ETT, paprastai yra valstybių narių pasiektas kompromisas. ETT kompetencija – išaiškinti tokio kompromiso turinį ir užtikrinti, kad jis būtų vienodai suprantamas ir taikomas ES valstybėse narėse.

ETT savo kompetencijos ribose, daugiausia sprendimų priima aplinkos ir vartotojų apsaugos, socialinės politikos, mokesčių, muitų, žemės ūkio, konkurencijos srityse. ETT jurisdikcija papildoma naujais sprendimais, susijusiais su keturiomis pagrindinėmis laisvėmis – laisvu asmenų, prekių, paslaugų ir kapitalo judėjimu. Be to, Teismas nagrinėja bylas susijusias su naujomis sritimis – ES pilietybe, bendra užsienio ir saugumo politika, laisvės, saugumo ir teisingumo erdve.

EB Sutartis įpareigoja ETT užtikrinti, kad aiškinant ir taikant šią Sutartį būtų laikomasi ES teisės. EB Sutarties 220 straipsnio pagrindu Europos Teisingumo Teismui suteiktas ES teisės saugotojo vaidmuo aiškinant ir taikant EB Sutartį. EB Sutarties 220 straipsnio formuluotė leidžia teigti, jog ETT privalo ne tik užtikrinti, kad nebūtų pažeidžiama EB Sutartis, t. y. pirminė teisė, bet taip pat garantuoti teisės laikymąsi aiškinant ir taikant pačią EB Sutartį. ETT įgaliotas aiškinti ne tik pirminę teisę, bet ir antrinę teisę, t. y. reglamentus ir direktyvas, Europos Bendrijos paprotinę teisę ir Europos Bendrijoje pripažįstamus bendruosius teisės principus.

ETT yra aukščiausia valdžia visais Europos Bendrijos teisės klausimais: teismine tvarka sprendžia klausimus, susijusius su konstitucine ir administracine teise, socialinėje bei ekonominėje sferose galiojančia teise, ir klausimus, kurie pateikiami jam tiesiogiai arba perduodami iš nacionalinių teismų. Tačiau ETT veikia tik tose ribose, kurios jam nustatytos Europos Bendrijos teisės aktais.

ETT vaidmens negalima sutapatinti su vaidmeniu, kurį atlieka valstybių narių teismai nacionalinėse teisminėse sistemose. ETT, veikdamas pagal jam suteiktą kompetenciją, gali veikti kaip konstitucinis teismas: aiškindamas institucijų teises ir pareigas viena kitos bei valstybių narių atžvilgiu, aiškindamas teisinius santykius tarp valstybių narių ir ES institucijų, sprenddamas klausimus dėl ES antrinės teisės atitikimo ES pirminei teisei ir dėl antrinės teisės aktų teisėtumo. Vykdydamas administracinio teismo funkcijas, ETT nagrinėja ieškinius, iškeltus fizinių ar juridinių asmenų dėl jiems taikomų sprendimų ar sprendimų, kurie tiesiogiai siejasi su jų interesais, taip pat nagrinėja ginčus tarp ES ir jos tarnautojų. ETT, veikdamas kaip civilinis teismas, nustato nesutartinę atsakomybę, nagrinėjant reikalavimus atlyginti žalą, kurią padaro ES institucijos ar jos tarnautojai. Pagal suteiktą kompetenciją gali veikti ir kaip arbitražinis teismas, sprenddamas bylas perduotas Europos Teisingumo Teismui atitinkamo šalių susitarimo pagrindu. Kaip matyti, ETT kompetencijos sritis yra gana plati, tačiau vykdydamas savo funkcijas ETT neapsiriboja vien tik ginčų sprendimu. Europos Bendrijos institucijų sistemoje ETT atlieka ir tokį vaidmenį, kuris nacionaliniu lygmeniu tenka įstatymų leidžiamajai valdžiai – kontrolinę funkciją. Šioje srityje ETT yra suteikti įgaliojimai, iš esmės peržengiantys vien ginčų sprendimo organo kompetenciją. Tokios kontrolės pavyzdys galėtų būti EB Sutarties 300 straipsnio 6 dalyje numatyta ETT kompetencija teikti išvadą, ar tarp Europos Bendrijos ir vienos ar keleto valstybių ar tarptautinių organizacijų numatytas sudaryti susitarimas yra suderinamas su EB Sutarties nuostatomis⁵.

Ne mažiau svarbi ETT funkcija, yra jo atliekamas teisės vystymas. Tik ETT dėka yra suformuluoti ir šiuo metu klasikiniai tapę tokie Europos Bendrijos teisės principai, kaip Europos

⁵ Konsoliduota Europos Bendrijų steigimo sutartis // Valstybės žinios. 2004, Nr. 2-2.

Bendrijos teisės taikymo viršenybės principas, valstybės atsakomybės už Europos Bendrijos teisės pažeidimą principas, vertikalios laiku neįgyvendintos direktyvos veikimo principas ir kiti. Nors paties ETT kompetencija vystyti teisę nėra pripažįstama visuotinai, EB Sutarties 220 straipsnio formuluotė – „užtikrinti, kad būtų laikomasi teisės“ – neuždraudžia ETT vystyti teisės, kadangi praktikoje nustatyti ribą tarp teisės aiškinimo ir jos vystymo būtų sunku. Valstybės narės neįpareigojo Europos Teisingumo Teismo aiškinti teisę tik tam tikrais konkrečiais būdais. Jei Europos Bendrijos teisinėje tvarkoje yra spragų, kurios gali pakenkti visos teisinės sistemos funkcionavimui arba pažeisti pagrindines žmogaus teises bei teisinės valstybės principus, ETT turi kompetenciją užpildyti tokias spragas. Taip pat svarbu pažymėti, kad didelė dalis tokių principų suformuluoti prejudicinio sprendimo pagalba.

Kreipiantis į ETT dėl prejudicinio sprendimo neturi būti klausama, ar nacionalinės teisės nuostatos atitinka Europos Bendrijos teisę, kaip aiškinti nacionalinę teisę, kad ji atitiktų Europos Bendrijos teisę. Tik išimtiniais atvejais ETT gali taikyti ir aiškinti valstybių narių teisės normas, jei ETT kompetencija pagrindžiama sudarytu arbitražiniu susitarimu, kuris kaip taikytiną teisę nurodo nacionalinę teisę (EB Sutarties 238 ir 329 straipsniai)⁶.

Nepaisant to, kad ETT funkcijos yra gana plačios ir užima itin svarbią vietą Europos Bendrijų institucijų sistemoje, tačiau dauguma jų ETT realizuoja sprendamas jo kompetencijai priskirtus ginčus, t. y. atlikdamas jurisdikcinę funkciją.

1.3. Europos Teisingumo Teismo jurisdikcija

ETT savo jurisdikcijos ribose, kuri yra reglamentuota EB Sutartyje, turi užtikrinti Europos Bendrijos teisės aiškinimą ir taikymą. ETT yra suteikta apibrėžta jurisdikcija procese dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą ir nagrinėjant įvairių rūšių ieškinius.

Visų pirma, svarbiausi yra tiesioginiai ieškiniai – ieškiniai dėl Europos Bendrijos Sutarties pažeidimo, kurie teikiami tiesiogiai ETT. Su ieškiniu dėl EB Sutarties pažeidimo į ETT turi teisę kreiptis Europos Komisija ir pradėti teisinę procedūrą prieš valstybes nares, kurios nesugebėjo įgyvendinti sutartyje numatytų įpareigojimų. EB Sutarties 227 straipsnis panašią teisę suteikia valstybei narei, jei kita valstybė narė neįgyvendina jai nustatytų prievolių⁷. Europos Komisija, būdama „Sutarties sergėtoja“, turi įgaliojimus stebėti, kaip valstybės narės atlieka Europos Bendrijos teisės joms nustatytas pareigas, savarankiškai jas sudrausti, o jei neįstengia tokiu būdu garantuoti atitikimo, ji turi panaudoti paskutinį ginklą – pradėti procesą prieš jas Europos

⁶ Konsoliduota Europos Bendrijų steigimo sutartis // Valstybės žinios. 2004, Nr. 2-2.

⁷ Ten pat.

Teisingumo Teisme⁸. Taigi EB Sutarties 226 straipsnis suteikia Europos Komisijai išimtinę teisę pradėti tokią procedūrą, bet nebūtinai Europos Komisija turi paduoti ieškinį prieš valstybę narę, nes pagal EB Sutarties 226 straipsnio formuluotę Europos Komisija savo nuožiūra gali pateikti arba nepateikti šio klausimo svarstyti Europos Teisingumo Teismui.

Ieškinys dėl EB Sutarties pažeidimo yra pagrįstas, jei konstatuojama, kad yra objektyviai pažeistos Europos Bendrijos teisės normos. Valstybės narės kaltės klausimas nėra teisiškai reikšmingas. Nustatęs Europos Bendrijos teisės pažeidimą, ETT neturi įgaliojimų panaikinti valstybės narės teisės aktą, taip pat negali įpareigoti valstybę narę atlikti kokius nors veiksmus. Tačiau valstybė narė pagal EB Sutarties 228 straipsnio 1 dalį privalo imtis priemonių ETT sprendimui įvykdyti. Jeigu valstybė narė neįvykdo ETT sprendimo, Europos Komisija pagal EB Sutarties 228 straipsnį turi teisę dar kartą kreiptis į ETT ir siūlyti valstybei narei paskirti baudą, kuri jai atrodo tinkama. Tačiau realiai buvo tik dvi bylos, kuriose buvo priimtas sprendimas nubausti valstybę narę pinigine bausme⁹.

EB Sutarties 233 straipsnyje numatyta Europos Bendrijos priimto teisės akto panaikinimo galimybė. Ieškinius dėl panaikinimo reglamentuoja EB Sutarties 230 straipsnis. Tai gali būti Europos Parlamento, Europos Komisijos, Europos Banko, Europos Tarybos sprendimai. Šios institucijos gali paduoti ieškinį ETT dėl kitos institucijos sprendimų panaikinimo, kai sprendimas priimtas pažeidžiant kompetenciją, procedūros reikalavimus, EB Sutarties nuostatas arba piktnaudžiaujant suteiktais įgaliojimais. Tokius ieškinius gali pateikti valstybės narės, Europos Komisija, Europos Parlamentas ir Europos Taryba bei tam tikrais atvejais atskiri asmenys.

Yra dar viena ieškinio rūšis – ieškinys dėl neveikimo. Ieškinį dėl neveikimo reglamentuoja EB Sutarties 232 straipsnis. Valstybės narės, Europos Komisija gali kreiptis į ETT, jei viena iš institucijų neatlieka atitinkamų veiksmų, kuriuos atlikti jas įpareigoja EB Sutarties ar kito Europos Bendrijos teisės akto nuostatos. Išskirtinis šio ieškinio bruožas tas, kad pirmiausia institucijai, kuri neatliko jos kompetencijai priklausančių veiksmų, turi būti išsiunčiamas raginimas imtis vieno ar kitų veiksmų – tokiu atveju institucija per du mėnesius privalo imtis tam tikrų veiksmų, pavyzdžiui, patvirtinti tam tikrą priemonę, kurios būtina imtis. To nepadarius, per du mėnesius nuo termino institucijai patvirtinti tam tikrą priemonę imtis tam tikrų veiksmų, gali būti pareikštas ieškinys dėl neveikimo. Ieškinys dėl neveikimo yra pagrįstas, kai Europos Bendrijos institucija, pažeisdama iš pirminės arba antrinės teisės kylančią pareigą, nesiima atitinkamų veiksmų arba fizinio ar juridinio asmens, arba trečiojo asmens atžvilgiu

⁸ Cairns W. Europos Sąjungos teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 1999, P. 147.

⁹ ETT sprendimas byloje Nr. C-387/97 Commission / Greece, 2000. ETT sprendimas byloje Nr. C-141/78 France / United Kingdom, 1979.

nepriėmė kokio nors akto¹⁰. ETT sprendimas, kuriuo Europos Bendrijos institucijos neveikimas pripažįstamas neteisėtu, nepašalina tokio neteisėtumo padarinių, o tik konstatuoja, kad neveikimu buvo pažeista Europos Bendrijos teisė. Europos Bendrijų teismams nesuteikti įgaliojimai įpareigoti Europos Bendrijos institucijas atlikti konkrečius veiksmus. Tačiau pagal EB Sutarties 233 straipsnį institucija ar institucijos, kurios ar kurių neveikimas pripažintas prieštaraujančiu šiai Sutarčiai, privalo imtis būtinų priemonių ETT sprendimui įvykdyti.

Dar viena ieškinių grupė – ieškiniai dėl žalos atlyginimo. Ieškiniais dėl žalos atlyginimo siekiama Europos Bendrijų institucijų ar tarnautojų veiksmais padarytos žalos atlyginimo. Su tokiais ieškiniais turi teisę kreiptis privatūs subjektai, valstybės narės. Pagal EB Sutarties 235 straipsnį ETT sprendžia ginčus dėl Europos Bendrijos padarytos žalos nesutartinių santykių srityje atlyginimo. Toks ieškinytis gali būti pareikštas, jeigu Europos Bendrijos institucija, veikdama Europos Bendrijos vardu, savo veika padarė žalą. Fizinė ir juridinių asmenų pareikštus ieškinius dėl žalos atlyginimo nagrinėja Pirmosios instancijos teismas. ETT statuto 51 straipsnyje numatyta, kad ETT nagrinėja ieškinius dėl žalos atlyginimo, pareikštus valstybių narių¹¹.

Ieškovu byloje dėl žalos atlyginimo gali būti kiekvienas asmuo, kuriam Europos Bendrijos institucijos arba jos tarnautojo veiksmais yra padaryta žala. Atsakovas yra Europos Bendrija, atstovaujama institucijos, kurios veiksmais padaryta žala, arba Europos Komisijos, paprastai atstovaujančios Europos Bendrijai teismuose. Ieškinį tenkinantis sprendimas dėl žalos atlyginimo savaime nepašalina paties neteisėto akto, buvusio pagrindu žalos atlyginimui. ETT tik konstatuoja, jog konkretus veiksmas ar neveikimas yra neteisėtas, tačiau teisės akto galiojimas *erga omnes* nėra liečiamas.

Be minėtų ieškinių, ETT nagrinėja bylas, kurios jam perduotos remiantis Europos Bendrijos ar jos vardu sudarytos sutarties arbitražine išlyga. Tokios sudarytos sutartys išplečia EB Sutartyje įtvirtintą ETT kompetenciją. ETT taip pat turi teisę spręsti visus valstybių narių ginčus, susijusius su EB Sutarties dalyku, jei tokie ginčai jam pateikiami pagal specialių šalių susitarimą (EB Sutarties 239 straipsnis)¹². Pagal EB Sutarties 300 straipsnio 3 dalį Europos Taryba, Europos Komisija arba valstybė narė gali kreiptis į ETT prašydama išvados, ar tarp Europos Bendrijos ir valstybių narių ar tarptautinių organizacijų numatytas sudaryti susitarimas yra suderinamas su EB Sutarties nuostatomis. ETT išvada siekiama užkirsti kelią Europos Bendrijai sudaryti sutartis, kurios būtų privalomos tarptautinės teisės požiūriu, tačiau kurios galėtų būti vykdomos tik pažeidžiant Europos Bendrijos teisę.

¹⁰ Konsoliduota Europos Bendrijų steigimo sutartis // Valstybės žinios. 2004, Nr. 2-2.

¹¹ <http://curia.europa.eu/lt/instit/txtdocfr/txtsenvigueur/statut.pdf>. Žiūrėta: 2007-09-05.

¹² Konsoliduota Europos Bendrijų steigimo sutartis // Valstybės žinios. 2004, Nr. 2-2.

ETT nemažai sprendžia procesinio pobūdžio klausimų, nesudarančių savarankiškų ieškinių rūšių, kurie numatyti ETT statuto 42, 43, 44 straipsniuose. Prie tokių klausimų priskirtinas *trečiųjų asmenų pareiškimas*, pagal kurį valstybės narės, Europos Bendrijos institucijos bei fiziniai ar juridiniai asmenys gali iškelti trečiojo asmens bylą, kad užginčytų sprendimą, priimtą jiems nedalyvaujant procese, jei toks sprendimas pažeidžia jų teises; *prašymas dėl proceso atnaujinimo*, pagal kurį byla gali būti peržiūrėta nustačius tokio pobūdžio faktą, kuris gali būti laikomas lemiamu veiksmu sprendimui priimti ir kuris priimant sprendimą nebuvo žinomas ir Teismui, ir bylos šaliai, reikalaujančiai peržiūrėti sprendimą; *teismo sprendimo išaiškinimas*, atliekamas bet kurios iš šalių ar suinteresuotos Europos Bendrijų institucijos prašymu, iškilus abejonių dėl sprendimo esmės ir apimties¹³.

1.4. Prejudicinis sprendimas – svarbiausia Europos Teisingumo Teismo ir nacionalinio teismo bendradarbiavimo forma

Siekiant išvengti skirtingo Europos Bendrijos teisės aiškinimo ir nevienodo jos taikymo atskirose ES valstybėse narėse, EB Sutarties 234 straipsnyje numatytas specialus ETT ir nacionalinių teismų bendradarbiavimo mechanizmas – nacionalinių teismų kreipimasis į ETT dėl prejudicinio sprendimo Europos Bendrijos teisės aiškinimo ar galiojimu klausimu. Pagrindinė prejudicinio sprendimo funkcija – garantuoti vienodą Europos Bendrijos teisės taikymą ir aiškinimą visose ES valstybėse narėse. Kitaip prejudicinė procedūra gali būti apibrėžiama kaip Europos Bendrijos teisės vienovės ir darnumo garantas. Šiuo požiūriu ETT gali būti prilyginamas aukščiausiems teismams, kurie įgalioti užtikrinti teisės vienovę ir darną jos vystymąsi. Prejudicinio sprendimo pagalba, ETT sudaromos sąlygos įgyvendinti EB Sutarties 220 straipsnyje jam pavestą uždavinį – užtikrinti, kad aiškinant ir taikant EB Sutartį būtų laikomasi teisės. Pagal jį valstybių narių teismai turi teisę, o tam tikrais atvejais ir pareigą kreiptis į ETT su prašymu priimti prejudicinį sprendimą konkrečiu Europos Bendrijos teisės aiškinimo arba galiojimo klausimu. Tik pats byla nagrinėjantis nacionalinis teismas gali nuspręsti, ar ETT Europos Bendrijos teisės išaiškinimas yra svarbus bylai. Tačiau kyla klausimas, kokiais kriterijais turėtų remtis nacionalinis teismas, numatydamas tokio kreipimosi reikalingumą. Kriterijai ypač svarbūs galutinės instancijos nacionaliniams teismams, kai jie turi apsispręsti, ar būtina kreiptis į ETT, prašant išaiškinti Europos Bendrijos teisės nuostatą. Taigi norint atsakyti į minėtą klausimą, reikia žiūrėti į *Cilfit* byloje suformuluotus kriterijus, kuriais remiantis galutinės instancijos nacionalinis teismas neprivalo kreiptis į ETT, jeigu: 1) valstybės narės teisme nagrinėjamoje byloje iškilęs klausimas tokioje pačioje byloje jau yra buvęs

¹³ <http://curia.europa.eu/lt/instit/txtdocfr/txtsenvigueur/statut.pdf>. Žiūrėta: 2007-09-14.

pateiktas ETT ir ETT į šį klausimą yra pateikęs atsakymą; 2) ankstesniuose sprendimuose ETT jau nagrinėjo tą patį teisės aspektą, net jei svarstyti klausimai nėra visiškai panašūs ir šiais sprendimais kylantis teisės klausimas yra išspręstas; 3) teisingas Europos Bendrijos teisės taikymas yra toks akivaizdus, kad nelieka abejonės dėl to, koku būdu turėtų būti išspręstas iškeltas klausimas, ir iškilusio klausimo sprendimas atrodytų akivaizdus kitų valstybių narių teismams bei pačiam ETT¹⁴. Minėtų reikalavimų taikymas yra gana ribotas, nes nacionalinis teismas yra įpareigotas atlikti gana didelį tyrimą ir tik po to konstatuoti, kad Europos Bendrijos teisės norma yra aiški arba jau buvo ETT išaiškinta. Visais atvejais nacionaliniai teismai sprendimą kreiptis į ETT prašant prejudicinio sprendimo priima pagal pareigas. Prejudicinio sprendimo poreikis vertintinas, atsižvelgiant į iškilusio klausimo dėl Europos Bendrijos teisės aiškinimo ar galiojimo reikšmę sprendimui nacionaliniame teisme nagrinėjamoje byloje priimti. ETT yra ne kartą pabrėžęs, kad tiek prejudicinio sprendimo poreikio konkrečioje byloje, tiek jo reikšmės sprendimo priėmimui klausimas yra paliktas valstybių narių teismų nuožiūrai. Nacionaliniai teismai ne tik gali, bet tam tikrais atvejais ir privalo kreiptis į ETT su prašymu priimti prejudicinį sprendimą. Pareiga kreiptis dėl prejudicinio sprendimo pasireiškia nuo to momento, kai valstybės narės teismas konstatuoja, jog jam yra būtina ETT nuomonė ir, jei tokiam teismui yra imperatyviai nurodyta bendradarbiauti su ETT. Pažeidus pareigą kreiptis į ETT dėl prejudicinio sprendimo gali kilti neigiamų pasekmių valstybei. Pirma, Europos Komisija gali inicijuoti Europos Bendrijos teisės pažeidimo procedūrą pagal EB Sutarties 226 straipsnį. Antra, valstybei gali kilti pareiga atlyginti žalą privatiems asmenims. Vadovaujantis EB Sutarties 226 straipsnio formuluote, jei Europos Komisija mano, kad kuri nors valstybė narė neįvykdė pareigos kreiptis į ETT dėl prejudicinio sprendimo, ji šiuo pagrindu pareiškia pagrįstą savo nuomonę, o valstybei narei neatsižvelgus į ją, Europos Komisija gali apie tai pranešti ETT. Europos Komisijos teisė inicijuoti bylą prieš valstybę narę dėl jos galutinės instancijos teismo, kuris neįvykdė pareigos kreiptis į ETT ir reikalauti atsakomybės, buvo pripažinta Darbo grupės dėl Europos Bendrijų teismų sistemos ateities ataskaitoje¹⁵. Ataskaitoje pažymėta, kad Europos Komisija kaip EB Sutarties sergėtoja turi imtis veiksmų prieš valstybes nares, pažeidžiančias EB Sutartį.

Pareigos atlyginti žalą principą ETT įtvirtino *Kobler* byloje¹⁶. Remiantis šiuo principu, valstybė narė privalo atlyginti žalą privatiems asmenims, padarytą jai priskiriamais Europos Bendrijos teisės pažeidimais, neatsižvelgiant į tai, kurios, valstybės narės institucijos veiksmai ar neveikimas lėmė tokį pažeidimą. Valstybės atsakomybė kyla, kai nustatomos šios sąlygos:

¹⁴ ETT 1982 m. spalio 6 d. sprendimas byloje Nr. C-283/81 CILFIT / Ministero della Sanita, 1982.

¹⁵ http://ec.europa.eu/dgs/legal_service/pdf/du_e_en.pdf. Žiūrėta: 2007-09-15.

¹⁶ ETT 2003 m. rugsėjo 30 d. prejudicinis sprendimas byloje Nr. C-224/01 Kobler, 2003.

pažeista teisės norma suteikia privatiems asmenims teises; yra tiesioginis priežastinis ryšys tarp akivaizdaus pažeidimo ir suinteresuoto asmens patirtos žalos; nacionalinis galutinės instancijos teismas pakankamai akivaizdžiai pažeidė taikomą teisę. Valstybės atsakomybės ir pareigos atlyginti žalą privatiems asmenims negali pašalinti tai, kad nacionalinis teismas netinkamai vertino faktines aplinkybes bei įrodymus.

ETT yra pabrėžęs, kad prejudicinio sprendimo mechanizmas „yra Teismo ir nacionalinių teismų bendradarbiavimo priemonė, kurios dėka Teismas pateikia nacionaliniams teismams Europos Bendrijos teisės išaiškinimą, kuris yra šiems būtinas, kad priimtų sprendimą jų nagrinėjamoje byloje“¹⁷. Šis mechanizmas yra labai vertinamas teisės doktrinoje. Galima rasti tokių apibūdinimų kaip Y. Gautier, kad „preliminaraus kreipimosi mechanizmas yra savitos teisinės sistemos, nustatytos Bendrijų sutartimis, branduolys“¹⁸. Taip pat ETT pirmininkas V. Skouris yra pabrėžęs, kad „preliminaraus kreipimosi mechanizmas sudaro vieną kertinių mūsų teisinės apsaugos sistemos akmenų“¹⁹.

Prejudicinių sprendimų procedūra yra svarbiausias Europos Bendrijos teisinės sistemos bruožas. Sprendimai, priimti pagal EB Sutarties 234 straipsnį, išplėtojo tokius principus, kaip: Europos Bendrijos teisės viršenybė, jos tiesioginis ir netiesioginis veikimas, valstybių narių pareiga užtikrinti efektyvią Europos Bendrijos teisės suteikiamų teisių apsaugą, taip pat užtikrinti Europos Bendrijos teisės pažeidimais padarytos žalos atlyginimo prieinamumą. Keturi pagrindinės laisvės, įtvirtintos EB Sutartyje, t. y. laisvas prekių judėjimas, laisvas paslaugų teikimas, laisvas asmenų judėjimas, laisvas kapitalo judėjimas, taip pat išplėtos bylose pagal EB Sutarties 234 straipsnį. Kiti Europos Bendrijos teisės principai: pagrindinių teisių, proporcingumo, teisinio tikrumo, teisėtų lūkesčių apsaugos ir veiksmingos apsaugos taip pat buvo įtvirtinti prejudiciniuose sprendimuose.

EB Sutarties 220 straipsnis ETT patiki tiek pirminės, tiek antrinės teisės laikymosi priežiūros funkciją. Šią funkciją ETT realizuoja su jau aptartų tiesioginių ieškinių pagalba. EB Sutarties 234 straipsnyje numatyta prejudicinio sprendimo procedūra taip pat turi užtikrinti Europos Bendrijos teisės integralumą. Su kreipimusi dėl prejudicinio sprendimo, nors ir ne tiesiogiai, Europos Bendrijų piliečiui sudaromos sąlygos ginti jo subjektines teises, iškeliant Europos Bendrijos teisės aktų negaliojimo klausimą.

Prašymų dėl prejudicinių sprendimų nagrinėjimas nesudaro savarankiško proceso, o reiškia tik tarpinį procesą nacionaliniame teisme vykstančio bylos nagrinėjimo požiūriu. Jei

¹⁷ ETT 1990 m. sausio 26 d. nutartis byloje Nr. C-286/88, Falciola / Comune di Pavia, 1990.

¹⁸ Kūris P. Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2006, T. 6(84), P. 7-15.

¹⁹ Ten pat.

valstybės narės teisme nagrinėjamoje byloje kyla Europos Bendrijos teisės aiškinimo klausimas arba nacionalinis teismas suabejoja Europos Bendrijos institucijos priimto teisės akto atitikimu pirminėje teisėje įtvirtintiems principams, jis, remdamasis savo vidaus proceso teisės nuostatomis, gali sustabdyti bylą ir kreiptis į ETT prejudicinio sprendimo, prašydamas išspręsti Europos Bendrijos normų aiškinimo ar galiojimo klausimą. Gavęs ETT prejudicinį sprendimą, nacionalinis teismas turi tęsti bylos nagrinėjimą.

Analizuojant ETT funkcijas buvo minėta, kad ETT yra ne vien Europos Bendrijos teisės saugotojas Europos Bendrijų institucijų sistemoje, tačiau ir plėtoja teisę glaudesnės valstybių narių integracijos linkme. Šiam ETT vaidmeniui realizuoti itin reikšmingas yra paklausimų dėl prejudicinių sprendimų nagrinėjimas. Prejudicinio sprendimo procedūros reikšmę ETT praktikoje plėtojant teisę labai aiškiai iliustruoja ETT statistiniai duomenys, pagal kuriuos beveik pusę visų ETT išnagrinėtų bylų sudaro paklausimų dėl prejudicinio sprendimo nagrinėjimas. ETT 1980 m. gavo 99 prejudicinio sprendimo prašymus. Nuo 1990 m. iki 1998 m. jų padaugėjo 85%. 2000 m. buvo priimti net 268 prejudiciniai sprendimai, 2001 m. – 182, 2002 m. – 241, 2003 m. – 233, 2004 m. – 262, 2005 m. – 254²⁰. Statistika rodo, kad prejudiciniai sprendimai sudaro bene pusę kasmet ETT priimamų sprendimų.

Taigi prejudicinio sprendimo procedūros paskirtis ir reikšmė peržengia vien objektyvią Europos Bendrijos teisės aiškinimo bei taikymo teisėtumo kontrolę ir, siekiant užtikrinti Europos Bendrijos teisės vienodą aiškinimą, sudaro sąlygas su Europos Bendrijos teisės aiškinimo pagalba ETT užpildyti Europos Bendrijos teisės egzistuojančias spragas. Būtent su prejudicinio sprendimo pagalba ETT išplėtojo nemažai Europos Bendrijos teisės principų, leidusių pasiekti didesnę Europos Bendrijos teisės veiksmingumą.

²⁰ Kūris P. Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2006, T. 6(84), P. 7-15.

2. BENDRŲJŲ EUROPOS BENDRIJOS TEISĖS PRINCIPŲ TAIKYMO ANALIZĖ LIETUVOS VYRIAUSIOJO ADMINISTRACINIO TEISMO PRAKTIKOJE

2.1. Bendrieji Europos Bendrijos teisės principai

Bendrieji Europos Bendrijos teisės principai apima visas Europos Bendrijos veiklos sritis ir tiksliai atskleidžia Europos Bendrijos teisės bei valstybių narių nacionalinių teisinių sistemų sąveiką ir išties turi didelę reikšmę plėtojant Europos Bendrijos teisę.

Bendrieji Europos Bendrijos teisės principai susiformavo atsiradus būtinybei priimti sprendimus dėl tų dalykų, kurių aiškiai neapėmė Europos Bendrijos sutartys, ir šie principai yra išplėtoti iš Europos Bendrijos sutarčių bei sprendimo priėmimo metu valstybių narių teisinėse sistemose buvusių teisinės minties krypčių²¹.

Daugelis bendrųjų Europos Bendrijos teisės principų yra kilę iš valstybių narių nacionalinių įstatymų arba iš tarptautinės teisės su valstybių narių įstatymais. Tačiau kai kurie bendrieji Europos Bendrijos teisės principai yra tiesiogiai kilę iš Europos Bendrijos sutarčių nuostatų. Šiuo metu bendrieji teisės principai sudaro didelę Europos Bendrijos teisės dalį. Jie išreiškia svarbiausias aiškinimo koncepcijas, naudojamas Europos Bendrijos teisės aktų bendrojo pobūdžio nuostatoms aiškinti.

Bendrieji teisės principai, tokie kaip lygybė, solidarumas yra įtvirtinti Europos Bendrijos teisės nuostatuose ir kildinami iš Europos Bendrijos teisės prigimties. Lygybės principas draudžia nevienodą elgesį panašiais atvejais arba vienodą elgesį nevienodais atvejais, nebent skirtingas elgesys gali būti objektyviai pateisinamas. Solidarumo principas nustato, kad jei valstybės narės naudojasi narystės teikiamais pranašumais, jos turi laikytis ir narystės taisyklių.

Nemažai principų yra taikoma keliuose valstybėse narėse, todėl yra ir tokių bendrųjų teisės principų, kurie yra būdingi kelių valstybių narių teisinėms sistemoms. Prie tokių bendrųjų teisės principų būtų galima priskirti teisinio tikrumo, teisėtų lūkesčių apsaugos, proporcingumo principus. Valdžios institucijos, vadovaudamosi teisinio tikrumo principu, privalo užtikrinti, kad asmenys be vargo galėtų išsiaiškinti teisės normas, kurios jiems yra skirtos, ir turėtų galimybę pagrįstai numatyti tiek šių normų buvimą, tiek jų aiškinimo bei taikymo būdą. ETT šį principą taikė siekdamas užtikrinti, kad Europos Bendrijos institucijos tiems asmenims, kurie su jomis turi teisinius santykius, suteiktų teisę nustatyti savo tikrąją padėtį²². Su šiuo principu yra glaudžiai susijęs teisėtai suteiktų teisių principas, kuris nustato, jei teisės buvo suteiktos asmeniui teisės norma, tai jų neleidžiama panaikinti ar suvaržyti vėlesniais teisės aktais.

²¹ Lord Justice Sciemann. The Application of General Principles of Community Law by English Courts // The European Advocate: Winter Issue 1996/7, P. 4-10.

²² Cairns W. Europos Sąjungos teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 1999. P-114.

Teisėtų lūkesčių apsaugos principas yra teisinės Europos Bendrijos sistemos dalis, todėl šio principo turi laikytis ne tik Europos Bendrijos institucijos, bet ir valstybės narės, vykdydamos Europos Bendrijos direktyvomis joms suteiktus įgaliojimus. Teisėtų lūkesčių apsaugos principas apsaugo asmens, kuriam teisinė sistema teikia galimybę tikėti, kad jis pasieks tam tikrą rezultatą, jeigu veiks vadovaudamasis normomis, šie lūkesčiai turi būti apsaugoti. Šis principas neatsiejamas nuo teisės viešpatavimo principo. Jis artimas ir teisinio tikrumo principui, glaudžiai susijęs su proporcingumo principu. Teisinėje valstybėje teisėtų lūkesčių apsaugos principas taikomas siekiant, kad viešojo administravimo tikslas būtų – kuo labiau saugoti individų lūkesčius. Pirmą kartą šis principas buvo taikytas ETT sprendime dėl Personalo atlyginimo²³. Jis buvo priimtas Europos Komisijai kreipusis dėl Europos Tarybos patvirtinto akto panaikinimo, kuris pakeitė ankstesnį sprendimą, nustačiusį Europos Bendrijos pareigūnų atlyginimo apskaičiavimo kriterijus. Europos Tarybos nustatyta atlyginimų skalė buvo pripažinta negaliojančia. Tai, kad Europos Tarybos panaikintas sprendimas atitinkamiems pareigūnams buvo suteikęs tam tikrų teisinių lūkesčių, buvo pagrindinė ETT nurodyta priežastis.

Vienas iš svarbiausių bendrųjų Europos Bendrijos teisės principų yra proporcingumo principas²⁴. Proporcingumo principas pirmą kartą buvo pritaikytas Europos Bendrijos teisėje, ETT nagrinėjant Belgijos angliakasių federacijos bylą prieš Aukščiausią valdžią²⁵. Šis principas reikalauja, kad naudojamos priemonės atitiktų tą tikslą, kurio jomis siekiama. Nukrypti nuo bendros taisyklės leidžiama tik tiek, kiek yra būtina keliamiems tikslams pasiekti. Bausmės turi būti proporcingos pažeidimo sunkumui, o tam tikram ratui asmenų neturi būti užkraunama sunki našta vien tik tam, kad pasiektų tikslą, mažai reikšmingą kitiems asmenims. Vadovaujantis proporcingumo principu, valdžios institucijos privalo išlaikyti tinkamą proporcingumą tarp tikslų, kuriuos reikia pasiekti, ir priemonių, kurias jos gali panaudoti siekdamos tų tikslų. ETT savo sprendimuose ne kartą yra konstatavęs, kad proporcingumo principas reikalauja, jog Europos Bendrijos institucijų taikomos priemonės būtų tinkamos užsibrėžtiems tikslams pasiekti, nesiimant to, kas nėra būtina²⁶.

Prie minėtų principų, reikėtų priskirti ir pagrindines žmogaus teises, kurių sritis buvo laikoma svetima teisinei tvarkai, grindžiamai ekonominiais pagrindais. Tačiau greitai paaiškėjo, jog teisinė sistema be žmogaus teisių doktrinos kai kuriose valstybėse narėse gali sukelti konstitucinių problemų. ETT nusprendė išplėtoti Europos Bendrijos koncepciją žmogaus teisių klausimais bei įtvirtinti principą, kad pats ETT turėtų teisę panaikinti bet kurią Europos

²³ ETT 1973 m. birželio 5 d. sprendimas byloje Nr. C-81/72 Commission / Council, 1973.

²⁴ Usher J. Bendrieji Europos Bendrijos teisės principai. Vilnius: Naujoji Rosma, 2001. P. 45.

²⁵ ETT 1956 m. liepos 16 d. sprendimas byloje Nr. C-8/55 Federation Charbonniere de Belgique / High Authority, 1956.

²⁶ Usher J. Bendrieji Europos Bendrijos teisės principai. Vilnius: Naujoji Rosma, 2001. P-46.

Bendrijos teisės nuostata, pažeidžiančią žmogaus teises. Šį principą ETT paskelbė *Stauder* byloje²⁷. Nagrinėjama byla buvo susijusi su Europos Bendrijos schema, pagal kurią socialinio aprūpinimo pašalpų gavėjams buvo suteikta teisė su nuolaida įsigyti sviesto pagal pateiktą kuponą, rodantį asmens pavardę ir adresą. Šioje byloje ETT nustatė, jog tinkamai aiškinant minėtą Europos Bendrijos priemonę, neturi būti reikalaujama, kad kupone būtų nurodyta sviesto gavėjo pavardė. ETT pareiškė: „taip aiškinama Europos Bendrijos nuostata nenustato nieko, kas pažeistų pagrindines žmogaus teises, įtvirtintas Bendrijos teisės bendruosiuose teisės principuose ir saugomas teismo“. Taigi buvo pripažinta, kad pagrindinės žmogaus teisės yra Europos Bendrijos teisės bendrasis principas²⁸.

ETT nusprendė, kad pagrindinių teisių laikymasis sudaro neatskiriama bendrųjų teisės principų dalį ir pats prisidėjo prie šių teisių apsaugos standartų padidinimo. Šioje srityje ETT remiasi valstybėms narėms bendromis konstitucinėmis tradicijomis ir tarptautiniais žmogaus teisių apsaugos instrumentais, taip pat Europos žmogaus teisių konvencija, kurią valstybės narės sudarė arba prie kurios prisijungė vėliau.

Be jau minėtų principų, reikėtų paminėti ir pagrindinius principus, kuriuos įtvirtino ETT praktika. Vienas iš pagrindinių principų yra teisės viršenybės principas. Šis principas buvo suformuluotas ETT jurisdikcijoje nagrinėjant atsiradusią koliziją tarp ES ir nacionalinės teisės ETT sprendime *Costa / ENEL* byloje²⁹. ETT rėmėsi sisteminiu EB Sutarties nuostatų aiškinimu ir nurodė, jog visi nacionaliniai aktai turi atitikti ES teisę, nepriklausomai nuo teisės aktų rūšies ar vietos teisės aktų hierarchijoje. ETT taip pat nurodė, kad nacionaliniai teismai įpareigoti atsisakyti taikyti nacionalinį teisės aktą, jei jis prieštarauja ES teisei, net jei tokios teisės teismui nesuteikia valstybės vidaus teisės aktai. Tokiu būdu ETT nustatė ES teisės viršenybės principą nacionalinės teisės atžvilgiu. Taigi EB Sutartyje tiesiogiai neįtvirtinta, tačiau pagal šią sutartį Europos Bendrijos teisės viršenybės principas turi būti taikomas tiek doktrinoje, tiek praktikoje. Pažymėtina, kad teisinėje literatūroje vyrauja nuomonė, jog ES teisės viršenybės principo įgyvendinimas garantuojamas tik Europos Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų bendradarbiavimo pagalba³⁰. Visada reikia įvertinti, kad valstybė narė, įstodama į ES, apriboja savo kompetenciją tokia pat dalimi kaip ir visos kitos valstybės narės, ir tokiu būdu perduotos kompetencijos ribose Europos Sąjungoje kuriama nauja teisinė tvarka, kuri yra privaloma kiekvienai valstybei narei. Jeigu valstybės narės nesuteiktų tokiai ES teisei tvarkai viršenybės, tada kiekviena valstybė narė turėtų neribotas galias pažeisti ES teisę ar jos nevykdyti

²⁷ ETT sprendimas byloje Nr. C-26/69 *Stauder / City of Ulm*, 1969.

²⁸ Tatham F. Allan. *Europos Sąjungos teisė*. Vilnius: Eugrimas, 1999. P. 95

²⁹ ETT sprendimas byloje Nr. C-6/64 *Costa / ENEL*, 1964.

³⁰ Prapiestytė D. *Europos teisės ir nacionalinės administracinės justicijos santykis Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo veikloje // Jurisprudencija: mokslo darbai*. 2006, T. 5(83), P. 102-108.

išlaikydama ar priimdama tai teisei prieštaraujančius nacionalinės teisės aktus ir todėl būtų neįmanoma įgyvendinti bendrų tikslų, kurių siekiama kuriant Europos Bendrijas ir Europos Sąjungą.

ETT 1963 m. sprendimu *Van Gend en Loos* byloje nustatė Europos Bendrijos teisės tiesioginio veikimo valstybėse narėse principą, kuris leidžia Europos Bendrijos piliečiams tiesiogiai remtis Europos Bendrijos normomis savo nacionaliniuose teismuose³¹. Iš Vokietijos į Nyderlandus prekes importuojanti transporto bendrovė Van Gend & Loos turėjo mokėti maito mokesčių, kurį ji laikė prieštaraujančiu EEB sutarties normai, draudžiančiai valstybėms narėms didinti maito mokesčius tarpusavio prekyboje. Ieškinys iškėlė nacionalinių teisės aktų ir EEB sutarties normų kolizijos klausimą. Gavęs Nyderlandų teismo prašymą, ETT išsprendė klausimą patvirtindamas tiesioginio veikimo doktriną, transporto bendrovei suteikdamas tiesioginę jos teisių pagal Europos Bendrijos teisę apsaugą nacionaliniame teisme.

Tiesioginis veikimas iš esmės reiškia, kad asmenys valstybių narių nacionaliniuose teismuose gali pasinaudoti Europos Bendrijos teise bei remtis Europos Bendrijos teisės nuostatomis. Ši Europos Sąjungos teisės savybė atsiranda todėl, kad EB Sutartis nėra tik susitarimas, kuriuo buvo sukurti jį pasirašiusių šalių abipusiai įsipareigojimai. Be to, Europos Teisingumo Teismui EB Sutarties 234 straipsniu priskirta funkcija, kurios tikslas – užtikrinti vienodą EB Sutarties aiškinimą nacionaliniuose ir specializuotuose teismuose, patvirtina, kad valstybės pripažįsta Europos Bendrijos teisės galią, kuria jų piliečiai gali pasinaudoti šiuose specializuotuose teismuose. Todėl tiesioginis veikimas yra taikomas visiems nacionaliniams teismams.

Pripažįstama, kad konkreti Europos Bendrijos teisės nuostata veikia tiesiogiai, jei pagal bendruosius reikalavimus ji yra pakankamai aiški ir tiksli, jog ją būtų galima taikyti teismuose, taip pat absoliuti ir nereikalaujanti, kad Europos Bendrijos institucijos arba valstybės narės imtųsi priemonių jai įgyvendinti. Tokios nuostatos asmenims sukuria teises, kurias turi saugoti nacionaliniai teismai, o iš to išplaukia teisė remtis jomis nacionalinių teismų procesuose. Kalbant apie EB Sutarties sąlygas svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad *Van Gend en Loos* tiesioginio veikimo formulė ir jos reikalavimai buvo nustatyti byloje, susijusioje su EB Sutarties nuostata. Taigi EB Sutarties nuostatos turi tiesioginį veikimą, jeigu atitinka joms keliamus reikalavimus. Todėl galima teigti, kad visos EB Sutarties nuostatos, atitinkančios aiškumo ir besąlygiškumo reikalavimus, yra tiesiogiai veikiančios ir todėl jomis galima remtis nacionalinių teismų procesuose.

³¹ ETT 1963 m. vasario 5 d. sprendimas byloje Nr. C-26/62 Van Gend en Loos, 1963.

2.2. Bendrųjų Europos Bendrijos teisės principų taikymas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimuose

LVAT turi užtikrinti vieningos administracinių teismų praktikos formavimą, todėl labai svarbu, kaip šio Teismo praktikoje yra aiškinami bendrieji teisės principai. Kaip aukščiausioji teisminė instancija dėl ginčų viešojo ir vidaus administravimo srityje, LVAT aktyviai taiko ir vysto administracinės teisės principus. Nuo narystės ES pradžios LVAT remiasi ne tik nacionalinės teisės sistemoje taikomais teisės principais, bet ir ETT praktikoje suformuluotais teisės principais. Be to, jis kaip ir visi teismai, taiko ir aiškina ne tik nacionalinę, bet ir ES teisę, tokiu būdu tapdamas ir ES teisės garantu.

Pateiksime keletą bylų pavyzdžių, kuriose LVAT savo sprendimus grindė teisės principais, juos taikė ar aiškino.

2.2.1. Non bis in idem principo taikymas

ETT praktikos įtvirtintas principas *non bis in idem* draudžia bausti du kartus už tą patį pažeidimą ir skirti dvi bausmes už tą patį pažeidimą.

Per praėjusius metus LVAT net keletą kartų aiškino *non bis in idem* principą, nagrinėjant ginčus dėl teisės viešojo ir vidaus administravimo srityje bei nagrinėjant administracinių teisės pažeidimų bylas.

LVAT administracinėje byloje Nr. A¹⁵-39/2005 I. Ž. *Personalinė įmonė prieš Valstybinę tabako ir alkoholio kontrolės tarnybą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės*³² ginčą, kilusį dėl ekonominių sankcijų skyrimo už tabako gaminių pardavimo, laikymo ar gabenimo draudimo pažeidimą, kai tai neužtraukia baudžiamosios atsakomybės, nagrinėjo dviem aspektais: skiriamų ekonominių sankcijų pagal Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymą, teisinę prigimtį, ir galimi dvigubo baudimo uždraudimo (*non bis in idem*) principo pažeidimai tais atvejais, kai už tą pačią veiką individualiai įmonei skiriamos ekonominės sankcijos, o šios įmonės savininkui – administracinė nuobauda pagal Administracinių teisės pažeidimų kodeksą (toliau – ir ATPK).

Šioje byloje buvo nustatyta, kad veika, už kurios padarymą ekonominė sankcija buvo pritaikyta personalinei įmonei, ir paskirta administracinė nuobauda jos savininkui visais požymiais sutampa, todėl teisėjų kolegija konstatavo veikų tapatumo faktą. LVAT konstatavo, kad juridinis asmuo, būdamas dirbtinai sukurtu teisės subjektu, pats negali padaryti įstatyme

³² 2005 m. kovo 23 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁵-39/2005 I. Ž. *Personalinė įmonė prieš Valstybinę tabako ir alkoholio kontrolės tarnybą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės*. // Administracinių teismų praktika. Nr. 7. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P.139-152.

uždraustos veikos, todėl jis visuomet atsako už savo atstovo ar darbuotojo padarytą pažeidimą. Situacija, kai už tą patį teisės pažeidimą atsakomybėn patraukiamas fizinis ar juridinis asmuo, savaime *non bis in idem* principo nepažeidžia, tačiau byloje nustatčius neteisėtos veikos, už kurios padarymą buvo taikytos sankcijos formaliai skirtingiems asmenims, tapatumo faktą, būtina patikrinti, ar atsakomybėn traukiamas fizinis ir juridinis asmenys realiai nėra tapatūs, t. y. ar skiriant nuobaudą juridiniam asmeniui šios nuobaudos pasekmė neteks tam pačiam asmeniui, kuris už tą patį pažeidimą jau buvo nubaustas kaip fizinis asmuo.

LVAT pažymėjo, kad sprendžiant klausimą, ar nebuvo pažeistas *non bis in idem* principas, visų pirma reikia atsakyti į klausimą, ar fizinis asmuo – personalinės įmonės savininkas ir juridinis asmuo – personalinė įmonė, yra tapatūs. Remdamasis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) ir Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymo nuostatomis, Teismas konstatavo, kad civiline teisine prasme individuali įmonė ir jos savininkas yra du skirtingi subjektai. Toks reguliavimas, teisėjų kolegijos nuomone, visiškai atitinka civilinės apyvartos poreikius ir kompensacinį civilinės atsakomybės pobūdį, tačiau jis negali būti tiesiogiai perkeliamas į baudžiamosios ar administracinės atsakomybės sritį. Teisėjų kolegija nurodė, kad ekonominės sankcijos, kaip ir administracinės nuobaudos paskirtis – nubausti pažeidimą padariusį asmenį, sukeliant jam turtinio pobūdžio nuostolius, t. y. paskirta ekonominė sankcija veikia traukiamą atsakomybėn fizinio ir juridinio asmens nuosavybę. Siekiant išvengti *non bis in idem* principo pažeidimo, turi būti konstatuota, kad turtinių sankcijų taikymo neigiami padariniai nepaveikia ir negali paveikti vieno ir to paties asmens. Priešingu atveju asmuo, pakartotinai patiriantis neigiamo pobūdžio turtinius padarinius, būtų pripažintas baudžiamu antrą kartą. Teismas akcentavo, kad nustatčius patrauktą atsakomybėn fizinio ir juridinio asmenų valios tapatumą arba nustatčius, kad dvigubo baudimo atvejais neigiami teisiniai sankcijų taikymo padariniai tenka vienam asmeniui, privalu konstatuoti *non bis in idem* principo pažeidimą, ir tokia situacija turi būti taisoma panaikinant vieną iš paskirtų sankcijų.

LVAT, įvertinęs šioje byloje atsakomybėn patrauktų asmenų tapatumą nustatė, kad šių subjektų valia (fizinio ir juridinio asmens), susijusi su pasirinktu neteisėtu elgesiu, yra skirtinga, tačiau administracinės nuobaudos ir ekonominės sankcijos taikymo neigiami padariniai realiai gali paveikti vieno ir to paties asmens, t. y. įmonės savininko, turtinę padėtį. Esant nurodytoms aplinkybėms, Teismas pripažino, kad už tą pačią neteisėtą veiką nubaudus personalinės įmonės savininką ir pačią personalinę įmonę buvo pažeistas *non bis in idem* principas.

2.2.2. Teisėtų lūkesčių apsaugos principo taikymas

LVAT nagrinėdamas administracinę bylą Nr. A¹⁴-1625/2005 St. G. ir J. D. G. prieš Kauno apskrities viršininko administraciją ir Kauno miesto savivaldybę,³³ spręsdamas ginčą, kilusį dėl nuosavybės teisių atkūrimo, aiškino *asmenų teisėtų lūkesčių apsaugos* principą. Teisėjų kolegija nurodė, kad kreipimasis į valstybės ar savivaldybės institucijas, siekiant atkurti nuosavybės teises, nėra asmens teisių gynimas, o suteiktų teisių realizavimas įstatymo nustatyto būdu. Teisinėje valstybėje turi būti ginami visų *asmenų teisėti apsaugos lūkesčiai*, kad įstatymo jiems suteiktos teisės valstybės institucijose bus įgyvendinamos laikantis įstatymo nustatytos tvarkos ir terminų. Teisėjų kolegija pažymėjo, kad netinkamas valstybės institucijos veikimas įgyvendinant Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių atkūrimo įstatymą dažniau nei kitose viešojo administravimo teisinių santykių srityse gali sukelti teisėtai pretenduojantiems į nuosavybės gražinimą asmenims neigiamus dvasinius išgyvenimus ir nepatogumus, įstatymo vertinamus kaip neturtinė žala. Įvertinusi faktines bylos aplinkybes, rodančias, kad Kauno apskrities viršininko administracijos darbuotojų neteisėtas vilkinimas tęsėsi ilgą laiką, įstatymo nustatyti terminai atskiriems nuosavybės teisių atkūrimo procedūros veiksmams atlikti buvo grubiai pažeisti, kad pareiškėjai turėjo po kelis kartus kreiptis į šią instituciją dėl tų pačių klausimų, taip pat į pareiškėjų amžių ir sveikatos būklę, teisėjų kolegija pripažino pagrįstu pareiškėjų teiginį, kad dėl neteisėto vilkinimo jie patyrė neturtinę žalą, kuri turi būti atlyginama CK 6.250 straipsnio ir Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo 39 straipsnio pagrindu.

2.2.3. Teisinio tikrumo principo taikymas

Teisėtų lūkesčių apsaugos ir teisinio tikrumo principus LVAT aiškino ir administracinėje byloje Nr. A¹⁴-192/2005 UAB „Tautklima“ prieš Palangos miesto savivaldybės tarybą³⁴. Šioje byloje buvo sprendžiamas klausimas dėl galimo ūkio subjekto teisėtų lūkesčių apsaugos ir teisinio tikrumo pažeidimo, suteikus leidimą tokią pačią ūkinę veiklą vykdyti ir kitam ūkio subjektui. Nagrinėtas ginčas buvo susijęs su savivaldybės funkcijos – prekybos ir kitų paslaugų teikimo tvarkos turgavietėse bei viešosiose vietose nustatymas – įgyvendinimu ir galinčiomis kilti pasekmėmis.

³³ 2005 m. spalio 28 d. administracinėje byloje Nr. A¹⁴ – 1625/2005 St. G. ir J. D. G. prieš Kauno apskrities viršininko administraciją ir Kauno miesto savivaldybę. // Administracinių teismų praktika. Nr. 8. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P.261-270.

³⁴ 2005 m. vasario 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴-192/2005 UAB „Tautklima“ prieš Palangos miesto savivaldybės tarybą.

LVAT nurodė, kad teismuose gali būti ginami tik pagrįsti ir teisėti asmens apsaugos lūkesčiai. Šio ginčo atveju tai reiškė, jog pareiškėjo lūkesčiai, kad, jam laimėjus konkursą dėl prekybos viešose vietose, daugiau tokių vietų tais pačiais metais nebus steigiama, galėtų būti ginami tik nustačius, kad galiojantys teisės aktai ar suinteresuotų asmenų sutartiniai įsipareigojimai įtvirtino atsakovo pareigą veikti atitinkamu būdu ir tuo pačiu – pareiškėjo teisę tokio elgesio reikalauti. LVAT pažymėjo, kad teisinės valstybės principas, reiškia visuomenės gyvenimo tvarkymą pagal įstatymais įtvirtintas normas ir įstatymo viršenybės pripažinimą visose visuomenės veiklos srityse. *Teisinio tikrumo* principas reiškia asmens teisę tikėtis, kad jo subjektines teises ir pareigas nustatantys teisės aktai bus pakankamai stabilūs. Šios bylos atveju naujų viešųjų prekybos vietų įsteigimas pareiškėjo subjektinių teisių ir pareigų nekeitė, todėl nebuvo pagrindo pripažinti, kad *teisinio tikrumo* principas buvo pažeistas. LVAT nurodė, jog įsteigus naujas viešąsias prekybos vietas pasikeitė pareiškėjo verslo aplinka ir padėtis atitinkamoje rinkoje, tačiau rinkos ekonomikos sąlygomis tokia situacija yra normali, teisėta ir turi būti įvertinta versle veikiančių subjektų, svarstant galimą ūkinę riziką.

2.2.4. kitų Europos Bendrijos teisės principų taikymas

LVAT administracinėje byloje Nr. I¹-4/2005³⁵ sprenddamas klausimą dėl Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002 m. gruodžio 31 d. įsakymo Nr. 432 „Dėl Sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo“ (toliau – Instrukcija) atitikties Lietuvos Respublikos civiliniam proceso kodeksui (toliau – CPK), darbo kodeksui ir kitiems teisės aktams, priėmė precedentinę reikšmę turėsiantį sprendimą. Teismas priimtame sprendime išaiškino *įstatymo viršenybės* ir *teisėtumo* principus, nurodydamas, kad *šių principų reikalavimus privalo atitikti ir norminių administracinių aktų turinys, ir šių aktų priėmimo procedūros*. LVAT pažymėjo, kad Instrukcija yra norminis teisės aktas, nustatantis elgesio taisykles, skirtas individualiais požymiais neapibūdintų subjektų grupei, todėl šį aktą priėmusio viešojo administravimo subjekto kompetencija turi būti nustatyta įstatymo, o veikla atitikti įstatyme išdėstytus teisinius pagrindus. Teismas nurodė, kad nuostata „turintys įstatymų nustatytus įgaliojimus“ reiškia ne tik draudimą priimti norminio pobūdžio teisės aktus, jeigu tokia teisė jam nesuteikta įstatymo, bet ir pareigą priimant norminio pobūdžio aktus laikytis apibrėžtų akto priėmimo procedūrų (Viešojo administravimo įstatymo 6 straipsnio 2 dalis).

³⁵ 2005 m. spalio 28 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I¹-4/2005. // Administracinių teismų praktika. Nr. 8. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P.28-39.

LVAT teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad norminių administracinių aktų rengimas patenka į viešosios teisės reglamentavimo sritį, o norminiais administraciniais aktais sprendžiami svarbūs, dažnai tiesiogiai veikiantys asmenų teises ir pareigas klausimai. Dėl to, siekiant užtikrinti kokybišką, aukštus žmogaus teisių apsaugos standartus atitinkančią teisės aktų leidybą, teisėkūros subjektai privalo tinkamai ir detaliam reglamentuoti norminių administracinių aktų rengimo ir priėmimo procedūras.

Remdamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalimi bei Europos žmogaus teisių teismo praktika, LVAT taip pat akcentavo, jog sprendimų vykdymas yra pripažįstamas teisės į tinkamą teismo procesą dalimi, todėl labai svarbu, kad teisinis reguliavimas, susijęs su konstitucinių žmogaus teisių įgyvendinimu būtų aiškus ir grindžiamas įstatymais. Teisės akto turinio aiškumas suponuoja ne vien reikalavimą, kad būtų aiškios žodinės teisės akto formulotės, bet ir reikalavimą, kad remiantis teisės akto turiniu būtų aiškus nurodymas teisinio santykio dalyviams elgtis vienu ar kitu būdu.

LVAT plenarinės sesijos 2004 m. spalio 27 d. priimtoje nutartyje administracinėje byloje Nr. A¹-355/2004 UAB „Tauja“ prieš Valstybinę mokesčių inspekciją prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos,³⁶ rėmėsi ETT jau nagrinėtu *fiskalinio neutralumo* principu. Šioje byloje iš naujo buvo suformuluotos teisės į pridėtinės vertės mokesčio atskaitą įgyvendinimo prielaidos, šios teisės apimtis, pabrėžtas mokesčio mokėtojo sąžiningo elgesio reikalavimas bei tikrojo ūkinės operacijos turinio pirmenybė šio turinio įforminimo buhalterinės apskaitos dokumentuose atžvilgiu. *Fiskalinio neutralumo* principas reiškia, kad apmokestinant pridėtinės vertės mokesčiu asmenų sudaryti sandoriai negali būti skirstomi į teisėtus ar neteisėtus. Tačiau ši taisyklė netaikoma, kai prekės turi tam tikrų požymių, dėl kurių jų civilinė apyvarta valstybėse narėse yra draudžiama. Pagal ETT praktiką, jei kai kurių produktų pardavimas ir pažeidžia tam tikras teisės normas, tačiau nėra uždraustas, jis turi būti apmokestintas pridėtinės vertės mokesčiu³⁷.

Visuotinai pripažįstamų tiek administracinės, tiek apskritai teisės principų aiškinimas ir taikymas plačiai naudojamas LVAT ne tik individualiose ginčo bylose, bet ir nagrinėjant poįstatyminių teisės aktų atitikimą įstatymams. 2004 m. spalio 28 d. sprendimu administracinėje byloje Nr. I¹-08/04 pripažindama neteisėtomis žemės ūkio ministro įsakymu patvirtintų Paramos pieno supirkimo kainoms palaikyti teikimo perdirbimo įmonėms taisyklių kai kurias nuostatas, LVAT teisėjų kolegija rėmėsi ETT praktika aiškinant *diskriminavimo draudimo principą*. Teisėjų kolegija pažymėjo, jog diskriminacija yra tada, kai skirtingos nuostatos yra taikomos

³⁶ 2004 m. spalio 27 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹-355/2004 UAB „Tauja“ prieš Valstybinę mokesčių inspekciją prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos. // Administracinių teismų praktika. Nr. 6. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P.128-142.

³⁷ ETT sprendimas byloje Nr. C-3/97 Criminal proceedings against Goodwin and Unstead, 1998.

analogiškoms situacijoms arba kai ta pati nuostata taikoma esant skirtingoms situacijoms. Atsižvelgdamas į tai, LVAT konstatavo, kad skirtingų sąlygų nustatymas pieno perdavimo įmonėms, siekiančioms pasinaudoti teise į Lietuvos Respublikos Vyriausybės paramos dalį, buvo neteisėtas.

Svarbus yra ir *proporcingumo principo* taikymas LVAT bylose. LVAT administracinėje byloje Nr. A¹-362/2004 UAB „Bitė GSM“ prieš Ryšių reguliavimo tarnybą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės³⁸ pažymėjo, kad vienas iš efektyvios konkurencijos telekomunikacijų rinkoje užtikrinimo būdų yra didelę įtaką atitinkamoje telekomunikacijų rinkoje turinčių subjektų nustatymas ir įpareigojimų jiems pritaikymas. Todėl, sprendžiant, ar Ryšių reguliavimo tarnyba, nustatydamą ginčijamus įpareigojimus, veikė kaip viešojo administravimo subjektas, taip pat reikia vadovautis ir bendraisiais administracinės teisės principais, tiek įtvirtintais Viešojo administravimo įstatyme, tiek suformuluotais nacionalinių, tiek tarptautinių teismų jurisprudencijoje.

Šioje byloje LVAT pažymėjo, kad vienas iš viešojo administravimo principų, įtvirtintų tiek Viešojo administravimo įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 3 punkte, tiek ETT bei Lietuvos teismų jurisprudencijoje, yra *proporcingumas*. Pagal šį principą administraciniame akte numatytas poveikio priemonių mastas ir griežtumas turi būti proporcingi administravimo tikslui. Proporcingumas taip pat reiškia, kad tam tikrais atvejais griežtas ir mechaninis įstatymo taikymas gali iškreipti tuo įstatymu siekiamą tikslą ir reikšti piktnaudžiavimą administraciniais įgaliojimais. ETT savo praktikoje, analizuodamas proporcingumo principo taikymą ribojant ūkinę veiklą, yra pabrėžęs, jog kiekvieno ribojimo teisėtumas priklauso nuo to, ar draudžiančios priemonės yra tinkamos ir būtinos teisės akto numatytiems tikslams pasiekti. Tada, kai reikia pasirinkti vieną iš kelių priemonių, išėitis turėtų būti mažiausiai komplikauta priemonė, o atsiradę nuostoliai negali būti neproporcingi pasiektiems tikslams³⁹. Todėl ir taikant ribojimus subjektams, turintiems monopolinę ar vyraujančią padėtį atitinkamose rinkose, negalima paneigti šio subjekto teisių, uždedant jam neproporcingus įpareigojimus ir nemotyvuojant tokių įpareigojimų taikymo.

Minėtoje byloje, be proporcingumo principo, taip pat buvo pabrėžtas ir kitas svarbus principas, ne kartą plėtotas ETT jurisprudencijoje – *pareigos motyvuoti administracinius sprendimus principas*. LVAT teisėjų kolegija pažymėjo, kad vien ta aplinkybė, jog Telekomunikacijų įstatyme nėra aiškiai nurodyta Ryšių reguliavimo tarnybos teisė nustatyti

³⁸ 2004 m. vasario 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹-362/2004 UAB „Bitė GSM“ prieš Ryšių reguliavimo tarnybą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.

³⁹ ETT sprendimas byloje Nr. C-331/88 The Queen / Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte FEDESA and others, 1990.

sąrašą rinkų, kuriose taikomi atitinkamuose straipsniuose nurodyti įpareigojimai, neduoda pagrindo teigti, jog minėtoji tarnyba neturi pareigos motyvuoti konkrečių įpareigojimų pritaikymo. Tokią Ryšių reguliavimo tarnybos pareigą, kolegijos nuomone, suponuoja Viešojo administravimo įstatymo, Telekomunikacijų įstatymo atitinkamos nuostatos bei bendrieji administracinės teisės principai.

Bet kurioje teisės sistemoje rašytinis šaltinis neišsprendžia visų teismams iškylančių problemų. Dėl šios priežasties ETT turėjo sukurti bendruosius teisės principus, kuriais galėtų grįsti savo sprendimus.

3. EUROPOS TEISINGUMO TEISMO ĮTAKA LIETUVOS ADMINISTRACINIŲ TEISMŲ PRAKTIKAI

3.1. Europos Teisingumo Teismo ir Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo praktika

Nuo to laiko, kai Lietuvos Respublika tapo visateise ES nare, LVAT nagrinėjo nemažai bylų, kuriose ES teisė buvo taikoma tiek tiesiogiai, tiek remiantis ETT praktikoje suformuotais principais. ES teisė remiasi aukštais žmogaus teisių apsaugos standartais. Ji grindžiama laisvės, demokratijos, pagarbos žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms bei teisinės valstybės principais, t. y. principais, kurie valstybėms narėms yra bendri (EB Sutarties 6 straipsnio 1 dalis)⁴⁰. ETT suformulavo ir išplėtojo daugelio principų, priskirtinų administracinei teisei, aiškinimą ir taikymą, pavyzdžiui, gero administravimo, administracinio sąžiningumo, nuoseklumo, kruopštumo, informavimo ir kitus principus, kurie yra svarbūs visoms teisės šakoms, taip pat teisinio tikrumo, teisėtų lūkesčių apsaugos, subsidiarumo, proporcingumo, teisės viršenybės, nediskriminavimo principai. Šie ETT formuluojami principai perkeliama ir į nacionalinę ES valstybių narių teisę⁴¹. Kai kurių mokslininkų manymu, demokratinių valstybių nacionalinė administracinė teisė šiandien yra įgavusi tam tikrus universalius požymius – principus, institutus bei doktrinas ir turi atitikti tam tikrus standartus tam, kad būtų priimtina pasaulinei tautų bendruomenei⁴². Vykdydami teisingumą ne vien nacionalinės, bet ir ES teisės pagrindu, administraciniai teismai tuo pačiu prisideda prie žmogaus teisių apsaugos stiprinimo ir teisinės valstybės principo įgyvendinimo.

Neabejotina, kad ES teisės poveikis nacionaliniams administraciniams teismams tikrai nesilpnės, nes poreikis taikyti ES teisę kyla iš Lietuvos tarptautinių įsipareigojimų. ES teisės tiesioginio veikimo ir tiesioginio taikymo principai, įpareigoja nacionalinius teismus taikyti visus ES teisės aktus. ES teisės taikymo viršenybės principas nustato pareigą nacionaliniams teismams netaikyti ES teisei prieštaraujančios vidaus teisės, o už netinkamu Europos Sąjungos įgyvendinimu bei taikymu individui padarytą žalą gali kilti valstybės atsakomybė, nepriklausomai nuo to, kokios institucijos veiksmais žala padaryta. ES valstybė narė neįgyja teisinės atsakomybės imuniteto tais atvejais, kai ES teisės imperatyvų nesilaiko nacionaliniai teismai. ETT *Kobler* byloje nurodė, kad principas, pagal kurį valstybės narės yra įpareigosotos atlyginti jų Europos Bendrijos teisę pažeidžiančiais veiksmais individui padarytą žalą, taikomas

⁴⁰ Konsoliduota Europos Bendrijų steigimo sutartis // Valstybės žinios. 2004, Nr. 2-2.

⁴¹ Valančius V. Lietuvos administraciniai teismai: pirmieji išpūdžiai taikant ES teisę // Justitia. 2004, Nr. 6, P. 25-32.

⁴² Denis J. Galligan. Administrative Justice in the New European Democracies: Case studies of Administrative Law and Process in Bulgaria, Estonia, Hungary, Poland and Ukraine, 1998. P. 22.

ir tada, kai galimas pažeidimas yra padarytas paskutinės instancijos teismo veiksmais. Šis principas, kylantis iš pačios EB Sutartimi sukurtos teisinės tvarkos esmės, galioja kiekvienam valstybės narės atliktam Europos Bendrijos teisės pažeidimui, neatsižvelgiant į tai, kuri nacionalinė institucija savo veiksmais ar neveikimu padarė pažeidimą⁴³. Šioje byloje ETT taip pat nurodė, jog egzistuoja trys būtinos sąlygos valstybės atsakomybei už Europos Bendrijos teisės pažeidimą nustatyti: 1) pažeista Europos Bendrijos teisės taisyklė turi suteikti teises asmenims; 2) pažeidimas turi būti pakankamai apibrėžtas; 3) turi būti tiesioginis ryšys tarp valstybės padaryto pažeidimo bei patirtos žalos. Valstybės atsakomybė gali būti konstatuota tik išimtiniais atvejais, kai nacionalinis teismas akivaizdžiai ignoruoja taikomą Europos Bendrijos teisę ir ETT praktiką. Remiantis ETT praktika nustatyti, ar yra visi kriterijai patraukti valstybę narę atsakomybėn už žalą, padarytą asmenims dėl ES teisės pažeidimo, turi nacionaliniai teismai. Nacionaliniai teisės aktai taip pat turi paskirti kompetentingą teismą, įgaliotą nagrinėti bylas dėl tokios žalos atlyginimo.

Taigi ETT praktika, numatanti valstybės prievolę atlyginti ir paskutinės instancijos atitinkamos kompetencijos nacionalinio teismo veiksmais asmenims padarytą žalą, kilusią netinkamai pritaikius ES teisę, verčia griauti nacionalinėse teisinėse sistemose dažnai susiformavusius stereotipus, jog virš aukščiausios instancijos teismų „tik dangus“⁴⁴. Nepaisant to, kad aukščiausios atitinkamos teismų sistemos pakopos teismo sprendimas įsiteisėja, tampa galutinis ir neskundžiamas, ES teisės suteikia suinteresuotiems asmenims dar vieną teisminės gynybos galimybę dėl žalos atlyginimo. Tai įmanoma tik esant jau minėtoms, ETT suformuluotoms žalos atlyginimo sąlygoms. Be to, pažymėtina, kad žalos atlyginimo ieškiniai nacionaliniuose teismuose yra susiję su tuo, jog nacionaliniai teismai, pažeisdami iš EB Sutarties 234 straipsnio kylančią pareigą, nesikreipia į ETT su prašymu išaiškinti ES teisę.

Išaugusį Europos Bendrijų teisės vaidmenį administracinių teismų praktikoje pabrėžiamai aiškina tai, kad LVAT pirmasis iš Lietuvos teismų ir vienas pirmųjų teismų naujosiose ES valstybėse narėse kreipėsi į ETT prašydamas priimti prejudicinį sprendimą Europos Bendrijų teisės aiškinimo klausimu. LVAT, kaip aukščiausiai teisminei instancijai, numatyta pareiga kreiptis į ETT dėl prejudicinio sprendimo, kai kyla klausimas dėl Europos Bendrijos teisės aiškinimo ar galiojimo. Pažymėtina, jog LVAT 2005 m. gruodžio 20 d. nutartimi pirmą kartą Lietuvos teisinėje sistemoje iškėlė klausimą dėl kreipimosi į ETT dėl prejudicinio sprendimo⁴⁵.

⁴³ ETT 2003 m. rugsėjo 30 d. prejudicinis sprendimas byloje Nr. C-224/01 Kobler, 2003.

⁴⁴ Valančius V. Europos Sąjungos teisės poveikis Lietuvos administracinei justicijai: tendencijų kontūrai // Jurisprudencija. 2007. 7(97). P. 33-38.

⁴⁵ LVAT 2005 m. gruodžio 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁵-1292/2005 UAB „Profisa“ prieš Muitinės departamentą prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos.

Šioje nutartyje LVAT Europos Teisingumo Teismui pateikė klausimą dėl 1992 m. spalio 19 d. Tarybos direktyvos 92/83/EEB dėl akcizo mokesčio alkoholiui ir alkoholiniams gėrimams struktūrų suderinimo kai kurių nuostatų išaiškinimo. Nagrinėdamas administracinę bylą, LVAT nustatė, jog lietuviškasis 92/83/EEB Direktyvos 27 straipsnio 1 dalies f punkto teksto vertimas nevisiškai sutampa su atitinkamomis minėtosios Direktyvos formuluotėmis anglų, vokiečių ir prancūzų kalbomis⁴⁶. Dėl šio nesutapimo taip pat kyla neaiškumų aiškinant Lietuvos Respublikos akcizų įstatymą. ETT savo praktikoje ne kartą yra pabrėžęs, kad Europos Bendrijos teisės nuostatos rengiamos daugeliu kalbų ir kad skirtingos kalbinės formuluotės yra vienodai įpareigojančios. LVAT yra aukščiausioji ir galutinė teisminė instancija, sprendžianti ginčus ir formuojanti vieningą teismų praktiką mokesčių, muitų, socialinės apsaugos, konkurencijos ir kitose viešojo administravimo srityse. Tai pirmasis teismas Lietuvoje ir vienas pirmųjų teismų naujosiose ES valstybėse narėse kreipęsis į ETT dėl prejudicinio sprendimo. LVAT nagrinėjama administracinė byla buvo sustabdyta, kol bus gautas ETT prejudicinis sprendimas.

2007 m. balandžio 19 d. ETT priėmė sprendimą pirmojoje byloje, kurioje LVAT pateikė prašymą priimti prejudicinį sprendimą byloje pagal uždarnosios akcinės bendrovės „Profisa“ apeliacinį skundą dėl 1992 metų spalio 19 d. Tarybos direktyvos 92/83/EEB dėl akcizų už alkoholį ir alkoholinius gėrimus struktūrų suderinimo 27 straipsnio 1 dalies f punkto aiškinimo, atsižvelgiant į teksto skirtingomis kalbomis skirtumus⁴⁷. LVAT iškėlė klausimą, ar, atsižvelgiant į 1992 metų spalio 19 d. Tarybos direktyvos 92/83/EEB dėl akcizų už alkoholį ir alkoholinius gėrimus struktūrų suderinimo teksto skirtingomis kalbomis skirtumus, šios Direktyvos 27 straipsnio 1 dalies f punktas turėtų būti aiškinamas, kaip įpareigojantis valstybes nares atleisti nuo akcizų į Europos Bendrijų muitų teritoriją įvežamą etilo alkoholį, esantį šokolado gaminiuose, skirtuose tiesioginiam vartojimui, kai alkoholio kiekis neviršija 8,5 litrų šimte kilogramų produkto šokolado gaminiuose? Europos teisės departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos siūlė ETT atsakyti į pateiktą klausimą, kad Direktyvos 27 straipsnio 1 dalies f punktas turi būti aiškinamas kaip įpareigojantis valstybes nares atleisti nuo akcizų į Europos Bendrijų muitų teritoriją įvežamą etilo alkoholį, esantį šokolado gaminiuose, skirtuose tiesioginiam vartojimui, kai alkoholio kiekis šiuose gaminiuose neviršija 8,5 litrų šimte kilogramų šokolado gaminių. ETT pažymėjo, kad būtinybė vienodai taikyti, todėl ir vienodai aiškinti Europos Bendrijos teisės nuostatas neleidžia, kad, kilus abejonių, nuostatos

⁴⁶ Autentiškas 1992 m. spalio 19 d. Tarybos direktyvos 92/83/EEB dėl akcizo mokesčio alkoholiui ir alkoholiniams gėrimams struktūrų suderinimo vertimas į lietuvių kalbą skelbiamas Lietuvos Respublikos Seimo internetiniame tinklapyje adresu <http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=40730&Condition2>.

⁴⁷ ETT 2007 m. balandžio 19 d. sprendimas byloje Nr. C-63/06 UAB „Profisa“ / Muitinės departamentą prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, 2007.

tekstas kuria viena iš versijų būtų nagrinėjamas atskirai, ir reikalauja, kad jis būtų aiškinamas bei taikomas atsižvelgiant į kitas versijas oficialiosiomis kalbomis. Lyginamoji Direktyvos 92/83 27 straipsnio 1 dalies f punkto skirtingų kalbinių versijų analizė rodo, jog visos šio straipsnio kalbinės versijos, išskyrus versiją lietuvių kalba, numato, kad valstybės narės savo nustatytomis sąlygomis atleidžia nuo suderinto akcizo šioje direktyvoje numatytus produktus, tarp kurių yra ir etilo alkoholis, kai jie tiesiogiai naudojami maisto produktų gamybai, jeigu kiekvienu atveju alkoholio kiekis neviršija 8,5 litro šimte kilogramų produkto šokolado gaminiuose ir 5 gryo alkoholio litrų šimte kilogramų kitų produktų.

ETT šioje byloje priėmė sprendimą, atitinkantį Lietuvos Respublikos Vyriausybės suformuotą poziciją. Teismas nusprendė, kad 1992 metų spalio 19 d. Tarybos direktyvos 92/83/EEB dėl akcizų už alkoholį ir alkoholinius gėrimus struktūrų suderinimo 27 straipsnio 1 dalies f punktas turi būti aiškinamas kaip įpareigojantis valstybes nars atleisti nuo suderinto akcizo į ES muitų teritoriją įvežamą etilo alkoholį, esantį šokolado gaminiuose, skirtuose tiesioginiam vartojimui, kai alkoholio kiekis šiuose gaminiuose neviršija 8,5 litro šimte kilogramų produkto.

Šis prejudicinis sprendimas buvo rimtas išpėjimas Lietuvos įstatymų leidėjui taisyti ES direktyvų neatitinkantį nacionalinį teisinį reguliavimą. Tai iliustruojantis Europos Bendrijų teismų ir nacionalinio teismo bendradarbiavimo pavyzdys, skatinantis vieningą ES teisės aiškinimą ir taikymą Europos erdvėje.

Tokia ETT praktika tarsi pabrėžia tinkamo ES teisės taikymo svarbą administraciniuose teismuose, o ypač paskutinės instancijos – LVAT. Aukščiausiosios instancijos nacionaliniams teismams ES teisinėje tvarkoje tenka išskirtinis vaidmuo. Jų sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami, o ES teisė neįpareigoja jų naikinti net ir esant rimtam pažeidimui. Tačiau jei nacionalinio teismo sprendimas priimtas netinkamai pritaikius ES teisės normas, valstybė narė pažeidimo atveju įgyja pareigą atlyginti asmeniui padarytą žalą. Tokį ES teisės pažeidimą įmanoma konstatuoti, kai ETT pateikia teisės išaiškinimą skirtingą nei nacionalinio teismo pozicijos išnagrinėtoje byloje. Tik nuolat susipažįstant su ES teisės aktų naujovėmis, sekant ETT praktiką, įmanoma tinkamai pritaikyti ES teisę, o tuo pačiu išvengti žalos atlyginimo ieškinių prieš Lietuvos valstybę. Be abejo, Lietuvos administraciniuose teismuose ES teisę taikyti verčia ne baimė susilaukti sankcijų ar žalos atlyginimo ieškinių prieš Lietuvos valstybę. ES teisė grindžiama laisvės, demokratijos, pagarbos žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms bei teisinės valstybės principams, kurie valstybėms narėms yra bendri. Vykdydami teisingumą, vadovaudamiesi ne vien nacionaline, bet ir ES teise, administraciniai teismai tuo pačiu prisideda prie žmogaus teisių apsaugos stiprinimo ir teisinės valstybės principo įgyvendinimo.

Pagal Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 13 straipsnio 1 dalį, LVAT formuoja vienodą administracinių teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus⁴⁸. Tačiau klaidinga būtų manyti, kad Lietuvos administracinių teismų praktika taikant ES teisės normas turėtų būti aktuali tik mūsų šalies administraciniams teismams ir tiems viešojo administravimo subjektams, kurių priimti teisės aktai ar veiksmai vertinami administraciniuose teismuose. Pirmiausia, CPK nuostatos bei teismų praktika suteikia galimybę išimtiniais atvejais klausimą dėl administracinių aktų teisėtumo išspręsti ir bendrosios kompetencijos teismuose. Pagal CPK 26 straipsnį, jeigu byloje vienas iš pareikštų reikalavimų yra susijęs su individualaus pobūdžio administraciniu teisės aktu, kurio teisėtumas ginčijamas šioje byloje, tai bendrosios kompetencijos teismas, nagrinėdamas bylą, joje išsprendžia ir tokio akto teisėtumo klausimą. Vadinasi, bendrosios kompetencijos teismuose atskirais atvejais tenka įvertinti administracinius aktus, o ši funkcija pagal bendrąją taisyklę priskiriama administracinių teismų kompetencijai⁴⁹. Paanalizuokime pavyzdį, kai bendrosios kompetencijos teismai susiduria su administracinių aktų vertinimu bankroto bylose. Jei bankrutuojančiai įmonei pareikšta turtinio pobūdžio pretenzija, kylanti iš mokesčių, muitų, socialinio draudimo ar kitų viešosios teisės normomis reglamentuojamų teisinių santykių, pagal Lietuvos teismų praktiką, tokie ginčai nagrinėjami ne administraciniuose, o bendrosios kompetencijos teismuose⁵⁰. Nors įstatymuose aiškios nuostatos nėra, tačiau logiška manyti, kad vertindami administracinių aktų teisėtumą, bendrosios kompetencijos teismai turi būti saistomi administracinių teismų sukurtomis teisės aiškinimo taisyklėmis. Ginčus dėl teisės viešojo ir vidaus administravimo srityje nagrinėja administraciniai teismai, o vienodą administracinių teismų praktiką, taikant įstatymus, formuoja LVAT. Konstitucinis Teismas 2006 metų kovo 28 d. nutarime yra išaiškinęs, kad teismai, nagrinėdami bylas, turi vadovautis tokia atitinkamų teisės nuostatų (normų, principų) turinio, taip pat šių teisės nuostatų taikymo samprata, kokia buvo suformuota ir kokia buvo vadovaujama taikant tas nuostatas (normas, principus) ankstesnėse bylose⁵¹. Teismų praktiką, sprendžiant ginčus dėl administracinių aktų teisėtumo, formuoja administraciniai teismai, o bendrosios kompetencijos teismams funkcija nuspręsti dėl administracinio akto teisėtumo tenka tik išimtiniais atvejais, kai tokio akto ginčijimas susijęs su pareikštais civilinio teisinio pobūdžio reikalavimais, bendrosios

⁴⁸ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 13-308; 2004, Nr. 171-6320.

⁴⁹ Ten pat.

⁵⁰ Valančius V. Europos Sąjungos teisės poveikis Lietuvos administracinei justicijai: tendencijų kontūrai // Jurisprudencija. 2007. 7(97). P. 33-38.

⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 36-1292.

kompetencijos teismai, nagrinėdami administracinio akto teisėtumo klausimą, turėtų atsižvelgti į administracinių teismų praktiką. Tokiu būdu būtų užtikrintas teismų praktikos vieningumas tarp bendrosios kompetencijos teismų sistemos ir administracinių teismų sistemos, išvengiama situacijų, kai analogiškus administracinius aktus skirtingų sistemų teismai vertins skirtingai, garantuojamas teisinis tikrumas, asmenų lygybė prieš įstatymą ir teismą. Ir priešingai, analogiškų administracinių aktų skirtingas vertinimas bendrosios kompetencijos ir administraciniuose teismuose neatitiktų Konstitucijos ir teisinės valstybės imperatyvų. Būtų nepagrįsta, jei pavyzdžiui, dėl prievolės mokėti pridėtinės vertės mokestį bankroto byloje sprendžiantis bendrosios kompetencijos teismas analogišką mokesstinę pretenziją vertintų kitaip nei administracinis teismas, vien dėl to, kad mokesčių mokėtojui iškeliamą bankroto byla ir dėl to kinta bylos teisingumas. Todėl LVAT praktika, taip pat ir šio teismo praktika taikant ES teisės normas, turėtų dominti ne tik administracinius, bet ir bendrosios kompetencijos teismus.

Lietuvos teismų praktika taikant administracinės teisės normas galėtų būti svarbi ir Europos Bendrijų teismams. ETT dažnai remiasi nacionalinių valstybių teismų praktika ir jos formuluojamais principais. Todėl bendrieji ES valstybių narių teisės principai ilgainiui turi tendenciją virsti ir ES teisės principais. Nacionalinių teismų ir Europos Bendrijos teismų santykį galima apibūdinti kaip „dvipusio eismo gatvę“, kurioje ETT pateikia gaires nacionaliniams teismams dėl ES teisės aiškinimo ir taikymo, o nacionalinių teismų praktika savo ruožtu gali būti naudinga ETT, sprendžiant konkrečias ES teisės taikymo problemas⁵².

3.2. Teismų praktikos apžvalga pagrindinėse teisės srityse

Kalbant apie Lietuvos administracinių teismų praktiką, susijusią su ES teisės taikymu, galima išskirti šias daugiausia dėmesio reikalaujančias teismų praktikos sritis: konkurencijos teisė, muitų teisė, mokesčių teisė. Taigi būtent šiose srityse labiausiai tikėtinas administracinių teismų ir Europos Sąjungos teisės sąlytis.

3.2.1. konkurencijos teisės srityje

Konkurencijos teisės srityje reikėtų paminėti LVAT nagrinėtą bylą, susijusią su pareiškėjo teise susipažinti su Konkurencijos tarybos tyrimo medžiaga, apimančia ir įmonės, dėl kurios pradėtas tyrimas, konfidencialią informaciją. Pareiškėjas skunde teismui teigė, kad Konkurencijos taryba sąmoningai nesudarė galimybės pareiškėjui susipažinti su tyrimo medžiaga, dangstydamasi komercine paslaptimi ir konfidencialia informacija. Pareiškėjo

⁵² Administracinė jurisprudencija. Administracinių teismų praktika. Administracinė doktrina. LVAT biuletenis. Nr. 1(11), 2007 m. sausis-balandis.

nuomone, taip buvo pažeista jo teisė į gynybą ir kartu nukrypta nuo Europos Bendrijų Pirmosios instancijos teismo sprendimuose suformuotų nuostatų dėl šalių galimybės susipažinti su dokumentais konkurencijos bylose, kurie yra Konkurencijos tarybos pripažinti konfidencialiais. Tačiau LVAT teisėjų kolegija atkreipė dėmesį, kad tiek Europos Bendrijų teismų praktikoje, tiek ES teisiniuose dokumentuose yra skirtingai vertinama įmonės, kuri kaltinama konkurencijos teisės pažeidimu, teisė susipažinti su konfidencialia tyrimo medžiaga ir kitų procese dalyvaujančių asmenų, tarp jų ir pareiškėjo teisė susipažinti su konfidencialia tyrimo medžiaga. Europos Komisijos pranešimo dėl teisės susipažinti su Europos Komisijos dokumentais bylose pagal EB Sutarties 53, 54 ir 57 straipsnius bei Europos Tarybos reglamentą Nr. 139/2004 taisyklių 30 punkte nurodyta, kad antimonopolinėse bylose pareiškėjai neturi tokių pačių sąlygų ir garantijų kaip šalys, dėl kurių veiksmų atliekamas tyrimas. Dėl to pareiškėjai neturi teisės susipažinti su byla, kurią turi šalys. Toliau pabrėžiama, kad pareiškėjai neturi teisės susipažinti su verslo paslaptimis arba kita konfidencialia informacija, kurią Europos Komisija yra gavusi, atlikdama tyrimą. Pirmosios instancijos teismo sprendimuose kalbama būtent apie ūkio subjekto, prieš kurį yra pradėtas tyrimas ir kuriam gali būti pritaikytos sankcijos, susipažinimo su konfidencialia medžiaga galimybes tam, kad galėtų tai panaudoti gynimuisi nuo pareiškėjų kaltinimų, tačiau nepasisakoma dėl pareiškėjo teisės susipažinti su konfidencialia medžiaga. Priešingai, pagal susiklosčiusią Europos Bendrijų teismų praktiką, trečiųjų šalių, tarp jų ir pareiškėjų, teisės yra apribotos jų dalyvavimu konkurencijos bylos nagrinėjimo procese. Pirmosios instancijos teismo 1994 m. liepos 15 d. sprendime Nr. T-17/93 *Matra Hachette / Komisija*, yra nurodyta, kad visos taisyklės dėl teisės susipažinti su bylos medžiaga yra taikomos tik įmonių, kurioms gali būti skiriama bauda už konkurencijos taisyklių pažeidimą, atžvilgiu⁵³. Trečiųjų asmenų teisė apsiriboja tik dalyvavimu administraciniame procese. Pasak LVAT, bet kokio kitokio aiškinimo itin nepageidaujamas rezultatas būtų tai, kad įmonės galėtų bandyti paduoti Konkurencijos tarybai skundą dėl kitos įmonės konkurencijos teisės pažeidimo vien tam, jog galėtų susipažinti su tokios įmonės verslo paslaptimis⁵⁴.

Įdomi konkurencijos teisės ir administracinio proceso principų požiūriu LVAT nagrinėta byla, kurioje, atsižvelgiant į ES teisės reikalavimus, pasisakyta dėl administracinio teismo teisės vertinti viešojo administravimo subjektų diskrecinio pobūdžio sprendimų teisėtumą. Nagrinėdamas ginčą, pirmosios instancijos administracinis teismas iš esmės atsisakė vertinti Ryšių reguliavimo tarnybos sprendimą pripažinti bendrovę TEO LT turinčiu didelę įtaką

⁵³ Europos Sąjungos Pirmosios instancijos teismo 1994 m. liepos 15 d. sprendimas byloje Nr. T-17/93 *Matra Hachette / Komisija*.

⁵⁴ LVAT 2005 m. vasario 10 d. sprendimas administraciniame byloje Nr. A7-783/2006 AB „Gubernija“ prieš Konkurencijos tarybą. // Administracinių teismų praktika. Nr. 9. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P.75-107.

didmeninės plačiajuosčio ryšio prieigos rinkoje subjektu bei taikyti su tuo susijusius apribojimus, nurodydamas, kad rinkos tyrimo specifika yra ekonominis vertinimas, o pagal Administracinių bylų teisenos įstatymo 3 straipsnio 2 dalį, teismas nevertina ginčijamo administracinio akto bei veiksmų politinio ar ekonominio tikslingumo požiūriu, o tik nustato, ar konkrečiu atveju nebuvo pažeistas įstatymas ar kitas teisės aktas. LVAT su tokia pirmosios instancijos teismo išvada nesutiko ir pabrėžė, kad tai, kad atsakovas turi plačią diskreciją atitinkamos rinkos apibrėžimo srityje, nereiškia, jog jis bet kuriuo atveju neturi pagrįsti savo išvadų svariais argumentais, ar kad nereikalaujama pateikti išsamių sprendimo priėmimo priežasčių, atskleidžiančių konkrečius loginių apmąstymų, grindžiančių jo sprendimą, žingsnius. Atsakovas privalo atidžiai ištirti atitinkamą rinką, paremti savo vertinimą argumentais, kurie nėra nereikšmingi ir kurie pagrindžia jais remiantis padarytas išvadas, atspindinčias faktines aplinkybes tokias, kokios jos iš tikrųjų yra, bei kurių pakanka pagrindimui, ir atsižvelgti į visus svarbius veiksniai. Pasak LVAT, teisinė ekonominių rodiklių interpretacijos kontrolė būtina, tačiau Ryšių reguliavimo tarnybos diskrecijos teisės ribose atliktų sudėtingų ekonominių vertinimų teisminė kontrolė turi apsiriboti tikrinimu: 1) ar atsakovas laikėsi nustatytos rinkos tyrimo procedūros; 2) ar materialiai tikri yra faktai, kuriais rėmėsi atsakovas; 3) ar atsakovas nepiktnaudžiavo kompetencija, nesivadovavo neleistiniais motyvais; 4) ar atsakovas, tirdamas rinką, rėmėsi teisiškai reikšmingais kriterijais ir nesirėmė kriterijais, kurie nėra teisiškai reikšmingi; 5) ar atsakovo veika neprieštaruoja tikslams bei uždaviniams, dėl kurių atsakovas buvo įsteigtas ir gavo atitinkamus įgaliojimus; 6) ar atsakovas nepadarė akivaizdžios vertinimo klaidos.

LVAT pabrėžė, kad toks aiškinimas atitinka ir Europos Bendrijų teismų praktiką. Pavyzdžiui, Pirmosios instancijos teismas 2004 metų spalio 28 d. sprendime pasakė, kad „Bendrijos teismo vykdoma institucijų vertinimo kontrolė turėtų apsiriboti patikrinimu, ar buvo laikytasi procedūrinių taisyklių, ar tikslios faktinės aplinkybės, kuriomis grindžiamas ginčytinas pasirinkimas, ar nepadaryta akivaizdi klaida vertinant šias aplinkybes ir ar nebuvo piktnaudžiavimo įgaliojimais“. Remiantis Pirmosios instancijos teismo praktika, teismas, tikrindamas, ar atsakovas laikėsi rinkos tyrimo procedūros, privalo patikrinti ne tik tai, ar buvo laikytasi formalių procedūrinių reikalavimų, pavyzdžiui, ar laikytasi derinimo tvarkos, bet ir tai, ar atsakovas kruopščiai ir nešališkai ištyrė visas svarbias aplinkybes, ar pakankamai motyvavo savo sprendimą⁵⁵. LVAT akcentavo, kad teismas, vertindamas Ryšių reguliavimo tarnybos atliktą atitinkamos rinkos apibrėžimą, turėjo neapsiriboti formalių procedūrinių reikalavimų laikymosi tikrinimu, bet iš esmės analizuoti pareiškėjo nurodytus argumentus bei įrodymus, kuriais

⁵⁵ Europos Sąjungos Pirmosios instancijos teismo 2006 m. birželio 7 d. sprendimas byloje Nr. T-613/97 UFEK / Europos Komisija.

grindžiama tai, kad atsakovas netinkamai apibrėžė atitinkamą rinką ir netinkamai atliko konkurencijos veiksmingumo atitinkamoje rinkoje tyrimą. Tokia kontrolė negali būti tapatinama su ekonominio tikslingumo vertinimu, pagal Administracinių bylų teisenos įstatymo 3 straipsnio 2 dalį nepatenkančiu į administracinių teismų kompetenciją, nes pavyzdžiui, teismas šiuo atveju tikrina ne tai, ar atsakovo išskirti atitinkamos rinkos apibrėžimo kriterijai yra ekonomiškai pagrįsti ir racionalūs, o tai, ar atsakovo surinktų ekonominių duomenų kiekybine ir kokybine prasme pakanka, kad jais remiantis galima būtų daryti išvadą, jog atsakovo išskirti ekonominiai kriterijai įvykdyti arba neįvykdyti⁵⁶.

Pastarasis pavyzdys parodo, jog ES teisė gali daryti įtaką ir toms nacionalinio teisinio reguliavimo sritims, kuriose tiesiogiai ES teisės konteksto tarsi ir neįžvelgiama. LVAT pateikti kriterijai, į kuriuos administracinis teismas turėtų atsižvelgti vertindamas diskrecinio pobūdžio viešojo administravimo subjektų sprendimus bei tokio vertinimo ribos, galėtų būti panaudoti tiriant nagrinėjant skundus ne vien dėl administracinių aktų, kurių priėmimą reglamentuoja ES teisė, bet ir dėl nacionalinių diskrecinio pobūdžio sprendimų.

Pateisime dar vieną bylos pavyzdį, susijusį su konkurencijos teise. Nagrinėdamas bylą dėl Vilniaus miesto taksi įmonių draudžiamo susitarimo padidinti keleivių vežimo kainas, LVAT, remdamasis ES teise, akcentavo keletą aspektų. Pasak LVAT, būtina atskirti Konkurencijos įstatymo draudžiamas veikas, kurių įrodinėjimas reikalauja nustatyti veikos poveikį rinkai ir tokias ypač pavojingais konkurencijos teisės pažeidimais pripažįstamas veikas, kurių neigiamas poveikis rinkai įstatymo yra preziumuojamas, todėl nereikalaujantis atskiro įrodinėjimo. Tam tikros susitarimų kategorijos, įskaitant ir horizontalius susitarimus dėl kainos, laikomos ribojančiomis konkurenciją, todėl konstatavus pareiškėjų suderintus veiksmus dėl kainos, dar papildomai buvo analizuotas susitarimo poveikis konkurencijai. LVAT pažymėjo, kad analogiška horizontalių susitarimų dėl kainos neigiamo poveikio konkurencijai prezumpcija įtvirtinta ir EB Sutarties 81 straipsnyje.

LVAT nustatė, kad pareiškėjai, kurie yra Vilniaus miesto taksi paslaugų rinkos dalyviai, t. y. konkurentai, kurie dalyvavo bendruose susirinkimuose, kuriuose buvo aptariama situacija rinkoje, o po pareiškėjų bendravimo jų elgesys rinkoje buvo iš esmės panašus – visi tuo pačiu metu, t. y. 2004 metų rugsėjo mėnesio įsakymais pakėlė taksi paslaugų tarifus. Aiškindamas suderintų veiksmų sąvoką, ETT nurodė, kad tokie veiksmai apima tarp įmonių susiklosčiusius koordinavimo santykius, kurie nėra pasiekę formalaus susitarimo lygio, tačiau yra pakeičiami sąmoningu praktiniu bendradarbiavimu, kuriuo siekiama išvengti konkurencijos. ETT,

⁵⁶ LVAT 2006 m. gruodžio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A7-2203/2006 TEO LT prieš Ryšių reguliavimo tarnybą.

aiškindamas suderintų veiksmų sampratą turinį, akcentavo, kad tokiais veiksmais gali būti pripažintas ir toks ūkio subjekto elgesys, kai jis sąmoningai leidžia konkurentams sužinoti apie jo planuojamą elgesį rinkoje. Be to, suderintų veiksmų konstatavimas nepriklauso nuo to, ar buvo sukurtas veiksmų planas ir ar tie veiksmai organizuoti. ETT nuomone, pakanka tarp konkurentų tiesioginio ar netiesioginio kontakto, kurio tikslas arba pasekmė yra įtaka konkurentų elgesiui rinkoje arba planuojamų veiksmų rinkoje atskleidimas, galintis paveikti konkurenciją. Taigi, remdamasis ir Europos Bendrijų teisinių institucijų išplėtotą teisine argumentacija, LVAT pripažino buvus sudarytą taksų įmonių kartelinį susitarimą, pasireiškusių suderintais veiksmais⁵⁷.

3.2.2. muitų teisės srityje

Muitų teisės srityje daugiausia ginčų kyla dėl tarifinio prekių klasifikavimo, reglamentuoto Europos Tarybos reglamento Nr. 2658/87 dėl tarifų ir statistinės nomenklatūros bei dėl Bendrojo muitų tarifo.

Iš įdomesnių bylų muitų srityje reikėtų išskirti bylą, kurioje buvo keliamas klausimas dėl teisės normų, reglamentuojančių išorinio tranzito procedūros užbaigimą, aiškinimo bei kreipimosi į ETT dėl prejudicinio sprendimo. Pareiškėjas šioje byloje siekė įrodyti, kad tranzitu gabenti automobiliai buvo išvežti iš ES teritorijos ir registruoti Ukrainoje, t. y. kad minėtų automobilių tranzito procedūra buvo baigta, o šiai aplinkybei patvirtinti pateikė automobilių registravimo pažymėjimo Ukrainoje kopiją. LVAT teisėjų kolegija tokius įrodymus pripažino nepriimtinais, nurodydama, kad išorinio tranzito procedūra gali būti pripažinta užbaigta tik esant įrodymams, atitinkantiems Europos Komisijos reglamento Nr. 2454/93, išdėstančio Europos Tarybos reglamento Nr. 2913/92, nustatančio Bendrijos muitinės kodeksą, įgyvendinimo nuostatas, pagal 365 straipsnyje nustatytus požymius bei patvirtinantiems, kad tranzitu gabenamos prekės buvo pateiktos paskirties įstaigai arba trečiosios šalies muitinės įstaigai. Europos Komisijos reglamento Nr. 2454/93 365 straipsnis nustato išorinio tranzito procedūros užbaigimo kontrolės taisyklės. Pagal šio straipsnio 1 dalį, tuo atveju, kai išvykimo muitinės įstaiga nustatyto laiku negauna pranešimo apie procedūros užbaigimą iš paskirties įstaigos, procedūros vykdytojas, muitinės prašymu turi pateikti įrodymus, kad jis tinkamai užbaigė išorinio tranzito procedūrą. To paties straipsnio 2 ir 3 dalys apibrėžia, kas tokiu atveju gali būti tinkamais įrodymais: nurodytu įrodymu muitinei pripažįstamas paskirties valstybės narės muitinės patvirtintas dokumentas, kuriame nurodomos prekės ir patvirtinama, kad jos pateiktos paskirties įstaigai, arba vykdytojo pateiktas muitinei dokumentas, išduotas trečiojoje šalyje,

⁵⁷ LVAT 2006 m. gegužės 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A1-686/2006 UAB „Taksvoja“ ir kt. prieš Konkurencijos tarybą. // Administracinių teismų praktika. Nr. 9. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P. 107-137.

patvirtinantis, kad prekės pateiktos muitinės sankcionuotam veiksmui arba prekes identifikuojančio tokio dokumento tinkamai patvirtinta kopija. Pareiškėjas nepateikė jokių įrodymų, patvirtinančių, kad išorinio tranzito procedūros buvo užbaigtos, t. y. automobiliai buvo pateikti valstybės narės ar trečiosios šalies muitinės įstaigai. Be to, pagal LVAT, pareiškėjas nepateikė jokie įtikinimo ir logiško paaiškinimo, kokiomis aplinkybėmis jo tranzitu gabentos prekės pateko į Ukrainos Respubliką jų nepateikus nei valstybės narės, nei trečiosios šalies (Ukrainos) muitinės įstaigoms⁵⁸.

Ne mažiau aktualūs klausimai muitų srityje yra susiję su muitinio tranzito procedūros reglamentavimu, tarptautinio krovinių gabenimo procedūrų vykdymu pagal 1975 m. Muitinės konvencijos dėl tarptautinio krovinių gabenimo su TIR knygelėmis (toliau – TIR konvencija), teisiniais santykiais, susiklosčiusiais tarp muitinės ir garantinės asociacijos, garantinės asociacijos teisiniu statusu, jos teisėmis ir pareigomis, kai muitinės procedūros vykdytojas neužbaigia TIR procedūros. Tikslinga paminėti LVAT išplėstinės kolegijos priimtą nutartį administracinėje byloje Nr. A¹⁴–1479/2005 *Lietuvos nacionalinė vežėjų automobiliais asociacija „Linava“ prieš Muitinės departamentą prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, Kauno teritorinę muitinę*⁵⁹, kurioje buvo išspręsti pagrindiniai klausimai, susiję su garantinės asociacijos įsipareigojimais pagal bendrosios garantijos sutartį, sudarytą su Muitinės departamentu, jos galimybe ginčyti sprendimą dėl skolos įregistravimo muitinės procedūros vykdytojui, šiam netinkamai įvykdžius muitinio tranzito procedūras bei kitus įsipareigojimus pagal TIR knygeles. Administracinėje byloje buvo sprendžiami klausimai dėl teisinių santykių, susiklosčiusių tarp muitinės ir garantinės asociacijos pobūdžio, dėl bendrosios garantijos sutarties tarp muitinės ir garantinės asociacijos teisinės prigimties.

Išplėstinė teisėjų kolegija atsakė į klausimą, ar garantinė asociacija, siekdama nuginkčyti muitinės reikalavimą dėl muitinės procedūros vykdytojo nesumokėtų mokesčių ir muitų mokėjimo, turi nuginkčyti muitinės sprendimą dėl skolos įregistravimo muitinės procedūros vykdytojui. Vadovaudamasi Muitinės konvencijos dėl tarptautinio krovinių gabenimo su TIR knygelėmis (1975 m. TIR konvencija) bei bendrosios garantijos sutartimi, sudaryta tarp garantinės asociacijos ir muitinės, išplėstinė teisėjų kolegija nustatė, kad teisinė prievolė

⁵⁸ LVAT 2006 m. lapkričio 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A14-1819/2006 UAB „Serdikaukas ir Ko“ prieš Muitinės departamentą.

⁵⁹ LVAT 2005 m. lapkričio 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴–1479/2005 Lietuvos nacionalinė vežėjų automobiliais asociacija „Linava“ prieš Muitinės departamentą prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, Kauno teritorinę muitinę. // Administracinių teismų praktika. Nr. 8. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P.134-167.

(pareiga) mokėti muitų ir importo mokesčius garantinei asociacijai atsiranda nuo to momento, kai muitinė jai pateikia atitinkamą reikalavimą. LVAT pažymėjo, kad galiojančiuose teisės aktuose nėra nuostatų, kurios garanto prievolės muitinei atsiradimą sietų su muitinės sprendimo dėl skolos įregistravimo muitinės procedūros vykdytojui priėmimu. Iki reikalavimo pateikimo garantinė asociacija yra informuojama apie TIR procedūros pažeidimą, tačiau toks muitinės pranešimas neįpareigoja garantinę asociaciją mokėti mokesčius, kadangi faktinė ir teisinė situacija dar lieka neapibrėžta ir nevienareikšmė: skola muitinei gali būti iš viso neįregistruota, jeigu bus įrodyta, kad TIR procedūros pažeidimo nebuvo ir prievolė mokėti muitus bei importo-eksporto mokesčius neatsiras nei muitinės procedūros vykdytojui, nei garantinei asociacijai; skolą muitinei gali sumokėti pats muitinės procedūros vykdytojas, šiuo atveju garantinei asociacijai taip pat nekils prievolė mokėti muitus ir mokesčius. Tik tuo atveju ir nuo to momento, kai muitinė pateikia garantinei asociacijai reikalavimą mokėti muitus ir mokesčius, garantinė asociacija privalo šį reikalavimą vykdyti teisės aktų bei sutarties nustatyta tvarka ir terminais, o jai šios prievolės neįvykdžius ar įvykdžius netinkamai, muitinė įgyja teisę išieškoti skolą įstatymo nustatyta tvarka prieš garantinės asociacijos valią. Teisėjų kolegija taip pat pažymėjo, kad skolos muitinei įregistravimo ir reikalavimo garantinei asociacijai pateikimo pagrindai nėra tapatūs, antra vertus, garantinė asociacija gali nugincyti savo prievolę ne tik remdamasi aplinkybėmis, kurios patvirtina, kad TIR knygelės turėtojo skola muitinei neatsirado, bet ir muitinės padarytais reikalavimo pateikimo tvarkos bei terminų pažeidimais. Nustatyta, jog tai, kad muitinės sprendimas įregistruoti skolą muitinės procedūros vykdytojui neįgalina garantinės asociacijos mokėti muitus ir mokesčius, tuo pačiu reiškia, kad garantinė asociacija neturi teisės ginčyti muitinės sprendimo dėl skolos įregistravimo TIR procedūros vykdytojui teismine tvarka ir neprivalo jo ginčyti, siekdama paneigti savo prievolės mokėti muitus ir mokesčius buvimą. LVAT konstatavo, kad muitinės garantijos sutarties šalys nėra lygiateisės – muitinė turi valdingus įgalinimus garantinės asociacijos atžvilgiu, o dalis bendrosios garantijos sutarties sąlygų yra apspręstos ne šalių susitarimo, o galiojančių teisės aktų normų; šalys negali susitarti kitaip negu nustatyta įstatyme. Išplėstinės teisėjų kolegijos nuomone, tai yra požymiai, būdingi ne civilinei, o viešajai teisei.

LVAT išplėstinė teisėjų kolegija nagrinėjamoje byloje rėmėsi ETT praktika, suformuluota prejudiciniame sprendime, priimtame 2003 m. byloje C-266/01 Commission / Denmark aiškinant 1968 m. Briuselio konvencijos dėl jurisdikcijos ir teismų sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo nuostatų taikymą ginčams tarp valstybės ir privataus

asmens, kylantiems iš TIR konvencijos reguliuojamų santykių⁶⁰. Remiantis ETT, kvalifikuojant šiuos teisinius santykius turi būti įvertintos ir Briuselio konvencijos nuostatos, ir nacionalinės teisės sistemos pagrindiniai principai. Europos Bendrijų Teisingumo Teismas šiame nutarime taip pat išaiškino, kad sąvoka „civilinis ir komercinis ginčas“ pagal Briuselio konvenciją aprėpia ieškinį, kuriuo valstybė narė iš privataus asmens reikalauja įvykdyti garantijos sutartį, sudarytą siekiant užtikrinti trečiojo asmens galimybę pateikti valstybės reikalaujamą ir nustatytą prievolės įvykdymo užtikrinimą, jei teisinis santykis tarp kreditoriaus ir garanto, susiklostantis remiantis garantijos sutartimi, nereiškia valstybės institucijų valdingų įgalinimų panaudojimo, ir nėra sudarytas pagal taisykles, kurios skirtųsi nuo taisyklių, taikomų analogiškiems teisiniams santykiams tarp privačių asmenų.

Remdamasi nurodytų aplinkybių visuma teisėjų kolegija konstatavo, kad bendrosios garantijos sutartis tarp muitinės ir garantinės asociacijos nėra civilinė sutartis ir jos pagrindu susiklostę teisiniai santykiai yra viešosios, o ne civilinės teisės reguliavimo dalykas. Išplėstinė teisėjų kolegija taip pat pažymėjo, kad tokia santykių tarp viešojo administravimo institucijos ir privataus asmens forma, kai valstybės institucija, siekdama įgyvendinti savo įstatymines funkcijas ir patenkinti viešą visuomenės interesą, sudaro sutartis su privačiais asmenimis, Europos šalių teisinėje praktikoje ir teisės doktrinoje yra vadinama administracine sutartimi. Buvo nustatyta, kad muitinė nagrinėjamuose teisiniuose santykiuose veikia ne kaip civilinių teisinių subjektas, o kaip viešojo administravimo institucija, todėl jos veiksmai ir sprendimai yra administraciniai aktai, kurių apskundimo tvarką ir terminus nustato administracinės teisės normos.

3.2.3. mokesčių teisės srityje

Mokesčių teisės srityje Lietuvos administraciniams teismams nuolat tenka spręsti klausimus, susijusius su pridėtinės vertės, akcizų mokesčių, kurie Lietuvoje remiasi atitinkamomis ES direktyvomis, taikymu.

Viename iš naujausių LVAT sprendimų, išplėstinė teisėjų kolegija pasisakė, ar asmeniui, neteisėtai gaminusiam naminę degtinę, tenka pareiga už tai sumokėti akcizo mokesčius, jeigu degtinė kompetentingų institucijų buvo sunaikinta įstatymų nustatyta tvarka teisėjų kolegija pažymėjo, kad nei ES teisė, nei Akcizų įstatymas, apibrėždami akcizų objektą, tiesiogiai neišskiria tik teisėtai pagaminto alkoholio. Iš ETT praktikos matyti, kad sprendžiant apmokestinimo netiesioginiais mokesčiais klausimus, fiskalinio neutralumo principas paprastai neleidžia daryti skirtumo tarp teisėtų ir neteisėtų sandorių bei teisėtų (teisėtai įgytų ar sukurtų ir

⁶⁰ ETT sprendimas byloje Nr. C-226/01 Commission / Denmark, 2003.

neteisetų (sigybtų ar sukurtų) prekių. Teisėjų kolegija nurodė, kad ūkio subjektai ir kiti asmenys, laikydamiesi teisės aktų reikalavimų, gali etilo alkoholi gaminti, perdirbti, laikyti, pirkti, parduoti, importuoti ir eksportuoti. Egzistuojant teisėtai alkoholio rinkai ir apyvartai, neteisėtai pagamintas alkoholis konkuruoja su teisėtai apyvartoje esančiu alkoholiu, gali daryti įtaką teisėtai alkoholio rinkai ir apyvartai. Todėl fiskalinio neutralumo principas šiuo atveju neleidžia mokestine prasme skirtingai vertinti teisėtai ir neteisėtai pagaminto etilo alkoholio. Teisėjų kolegija konstatavo, kad etilo alkoholis nors ir pagamintas neteisėtai gali būti akcizo objektu⁶¹.

Kitas pavyzdys, byla, kurioje LVAT sprendė klausimą, ar Valstybės sienos apsaugos tarnybos prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos Ignalinos atominės elektrinės apsaugos rinktinės teikiamos Ignalinos atominės elektrinės ir jos pagalbinių objektų apsaugos paslaugos gali būti laikomos ekonomine veikla Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo ir 1977 metų gegužės 17 d. Šeštosios Tarybos direktyvos 77/388/EEB dėl valstybių narių apyvartos mokesčių įstatymų derinimo – bendra pridėtinės vertės mokesčio sistema: vienodas vertinimo pagrindas, prasme.

LVAT teisėjų kolegija pažymėjo, kad viena iš esminių subjekto, vykdančio valstybės funkcijas, veiklos pripažinimo ekonomine veikla sąlyga – teikiamų paslaugų konkurencingumas. Viešosios teisės subjektai turi būti laikomi apmokestinamaisiais asmenimis tik tokios veiklos, kurią jie vykdo kaip valdžios institucijos, atžvilgiu, kada su ja gali konkuruoti privatūs asmenys, o jų laikymas neapmokestinamaisiais asmenimis iškraipytų konkurenciją.

Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymo nuostatos atitinka minėtąją Šeštąją direktyvą. ETT 1990 m. gegužės 15 d. priimtame prejudiciniame sprendime C-4/89 pažymėjo – laikytina, kad viešosios teisės subjektai veikia kaip valdžios institucijos tuomet, kada jiems taikomas specialus teisinis reglamentavimas (specialus teisinis režimas)⁶². Minėtoji sąvoka neapima veiklos, kurią šie subjektai vykdo tomis pačiomis teisinėmis sąlygomis kaip ir privatūs subjektai. LVAT, įvertinęs Ignalinos atominės elektrinės apsaugos rinktinės teisinį režimą, padarė išvadą, kad Ignalinos atominės elektrinės apsaugos rinktinės – viešo juridinio asmens veikla - Ignalinos atominės elektrinės, Panaudoto branduolinio kuro saugyklos, elektrinės pagalbinių objektų fizinė apsauga – yra išimtinė valstybės veikla, įtvirtinta teisės aktuose⁶³, negalinti konkuruoti su kitomis privačiomis fizinės saugos paslaugas teikiančiomis struktūromis, todėl ši veikla nelaikytina ekonomine veikla⁶⁴.

⁶¹ LVAT 2007 gegužės 28 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A6-238/2007 R. B. prieš Valstybinę mokesčių inspekciją prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos.

⁶² ETT sprendimas byloje Nr. C-4/89, 1990.

⁶³ Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 119-2771.

⁶⁴ LVAT 2006 m. vasario 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A4-779/2006 Ignalinos AE apsaugos rinktinė prieš VMI. // Administracinių teismų praktika. Nr. 9. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P.56-66.

Pateiktais teismų praktikos pavyzdžiais, nesinorėtų sudaryti įspūdžio, kad ES teisė apima tik paminėtas administracinių teismų veiklos sferas. ES teisės kontekstą galima išvelgti daugelyje sričių, su kuriomis susiduria Lietuvos administraciniai teismai. Šie teismai taip pat nagrinėja bylas susijusias su socialiniu aprūpinimu, aukštojo mokslo diplomų pripažinimu, aplinkos apsauga, produktų sauga ir daugelį kitų. Minėtos sritys, nors ir nėra tiesiogiai reglamentuotos ES antrinės teisės, tačiau bendrųjų ETT principų pavidalu pasireiškia visose situacijose, kurios negali būti priskirtos grynai nacionalinės teisės veikimo sferai.

Apibendrinant Lietuvos administracinių teismų patirtį taikant ES teisės normas, darytina vienareikšmė išvada, kad Lietuvos administraciniuose teismuose nagrinėjamos bylose remiamasi ES teisės aktais ir principais, analizuojama ETT praktika, svarstomos galimybės pateikti klausimus ETT. Itin svarbi išlieka ir kitų valstybių narių administracinių teismų praktika, kadangi Europos Bendrijų teisė remiasi poreikiu užtikrinti vieningą jos taikymą visose valstybėse narėse.

BAIGIAMOSIOS IŠVADOS

1. Kartais pasitaikantis nevienodas ES teisės principų aiškinimas ir taikymas Lietuvos administracinių teismų skirtingų teisėjų kolegijų sprendimuose rodo nepakankamą jų pagrįstumą ETT praktika, kuri iš dalies lemia neišnaudojamos prejudicinio sprendimo instituto taikymo galimybės.

2. ETT - aukščiausia galią ES teisminėje sistemoje turinti institucija, kuriai patikėtas ES teisės saugotojo vaidmuo – aiškinti ir taikyti Europos Bendrijos teisę bei užtikrinti šios teisės laikymąsi.

3. ETT įtaka nacionaliniams teismams tiesiogiai pasireiškia per daugiavfunkcinę paskirtį turinčią prejudicinio sprendimo procedūrą, kuri ne tik leidžia užtikrinti vienodą Europos Bendrijos teisės aiškinimą bei palengvinti jos taikymą, bet ir sudaro papildomą galimybę privatiems asmenims ginti savo teises.

4. Europos Bendrijos bendrieji teisės principai yra tarsi gairės LVAT dėl ES teisės aiškinimo ir taikymo, o jų privalomumą lemia ES teisės tiesioginio veikimo, taikymo ir viršenybės principai, nes už akivaizdų ES teisės pažeidimą, ypač padarytą nesikreipiant į ETT dėl prejudicinio sprendimo, Lietuvai tektų pareiga atlyginti tokiu pažeidimu padarytą žalą.

5. LVAT savo praktikoje vis dažniau remiasi Europos Bendrijos teisės principais, tačiau pasitaiko atvejų, kai skirtingų Lietuvos administracinių teismų kolegijų sprendimuose nevienodai aiškinami non bis in idem, teisėtų lūkesčių, teisinio tikrumo ir kai kurių kiti Europos Bendrijos teisės principai.

6. Išanalizavus LVAT praktiką, darytina išvada, kad Lietuvos administraciniai teismai, nagrinėdami administracines bylas, daugiausia rėmėsi ETT praktika tokiose teisės srityse, kaip konkurencija, muitai ir mokesčiai.

PASIŪLYMAI

1. Siekiant užtikrinti vienodą Europos Bendrijos teisės aiškinimą, palengvinti jos taikymą, siūlytina:

1.1. Privatiems asmenims aktyviau naudotis prejudicinio sprendimo instituto teikiamomis galimybėmis ginant savo teises ir teisėtus interesus, kurie galėtų likti neapginti remiantis vien nacionaline tiese;

1.2. Lietuvos administraciniams teismams, sprendžiant bylas, kuriose keliami su ES teise susiję klausimai, dažniau svarstyti kreipimosi į ETT galimybes, atsižvelgiant į šalių argumentus ir ES teisės aiškinimo poreikius.

2. Siekiant padidinti prejudicinio mechanizmo veikimo efektyvumą, siūlytina:

2.1. Suteikti Pirmosios instancijos teismui kompetenciją priimti prejudicinius sprendimus tam tikrose srityse, kaip tai numatyta Nicos sutartyje, kuria buvo modifikuotas EB Sutarties 225 straipsnis;

2.2. Atsižvelgiant į ES plėtrą ir tikimybę, kad daugės prašymų priimti prejudicinį sprendimą, imtis teisinių priemonių ETT vidaus tvarkai ir darbo metodams tobulinti, kad sutrumpėtų tokių bylų nagrinėjimo trukmė (2006 m. vidutinė prašymų priimti prejudicinį sprendimą trukmė buvo 19,8 mėn.).

SANTRAUKA
EUROPOS TEISINGUMO TEISMO PRAKTIKA IR JOS ĮTAKA LIETUVOS
ADMINISTRACINIAMS TEISMAMS

Dovilė Terepaitė

Raktiniai žodžiai: administracinis teismas, Europos Bendrijos Sutartis, Europos Sąjungos teisė, Europos Teisingumo Teismas, prejudicinis sprendimas, teismų praktika, bendrieji Europos Bendrijos teisės principai.

Šis magistro baigiamasis darbas skirtas ETT praktikos įtakos Lietuvos administraciniams teismams analizei. ETT - aukščiausią galią ES teisminėje sistemoje turinti institucija, kuriai patikėtas ES teisės saugotojo vaidmuo – aiškinti ir taikyti Europos Bendrijos teisę bei užtikrinti šios teisės laikymąsi. ETT įtaka nacionaliniams teismams tiesiogiai pasireiškia per daugiafunkcinę paskirtį turinčią prejudicinio sprendimo procedūrą, kuri ne tik leidžia užtikrinti vienodą Europos Bendrijos teisės aiškinimą bei palengvinti jos taikymą, bet ir sudaro papildomą galimybę privatiems asmenims ginti savo teises.

Ši magistro baigiamojo darbo tema buvo pasirinkta neatsitiktinai. Darbo aktualumą ir praktinį reikšmingumą lemia keliamų problemų mastas (susijusios su kiekvieno suinteresuoto asmens bei visos visuomenės poreikiais, kad Lietuvos administraciniai teismai vienodai aiškintų ir taikytų ES teisę), naujumas (teisės mokslo atstovų menkai arba išvis nenagrinėtos) ir praktinis pritaikomumas (analizuojamos konkrečios administracinės bylos ir ETT ir LVAT praktika pagrindinėse teisės srityse).

Ši magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys dėstomosios dalys, baigiamosios išvados ir svarbiausi pasiūlymai. Pirmojoje dalyje įvertinamas ETT vaidmuo ES valstybių narių nacionaliniams teismams. Antrojoje dalyje analizuojamas bendrųjų ES teisės principų taikymas LVAT praktikoje. Trečiojoje dalyje įvertinama ETT įtaka Lietuvos administracinių teismų praktikai pagrindinėse teisės srityse.

Magistro darbe buvo panaudoti šie mokslinio tyrimo metodai – sisteminės analizės, lyginamosios analizės ir dokumentų analizės metodai. Šių metodų panaudojimas leido parengti teorinėmis žiniomis bei analizuotais šaltiniais grindžiamas mokslines išvadas, suformuluoti pasiūlymus, ką ir kaip reikėtų keisti, siekiant užtikrinti efektyvesnę ES teisės aiškinimą ir taikymą Lietuvos administraciniuose teismuose.

SUMMARY

THE PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT OF JUSTICE AND IT'S INFLUENCE TO THE ADMINISTRATIVE COURTS OF LITHUANIA

Dovilė Terepaitė

Keywords: administrative court, The European Community Treaty, European Union Law, The European Court of Justice, preliminary ruling, case law, general principles of law of the European Community.

This final work for the master degree is assigned to the analysis of the practice of the European Court of Justice and it's influence to the administrative courts of Lithuania. The European Court of Justice – highest power in judicial system of European Union possessed institution, which fiduciary European Union law warden part – interpret and apply the European Community law and provide to abide by this law. The European Court of Justice influence national courts immediately shows to preliminary ruling procedure, which permit provide equal the European Community law interpretation, application and conclude possibility private person to stick up for ones rights.

This theme of master final work was not chosen accidentally. Firstly, administrative courts of Lithuania must equally interpret and apply the European Community law. Secondly, this theme Lithuanian scientists was low studying . Thirdly, this theme is significant both in theory and in practice.

This master final work is divided to three parts. The role of the European Court of Justice to national courts described in the first part. The applying of common principles of European Union in the LVAT practice presented in the second part. The third part discloses the influence of the European Court of Justice to national administrative courts of Lithuania in the main areas of law.

In this master final work there were used these methods of the science research: systematic analysis, comparison analysis and document analysis methods. At the end there are formulated the theoretical and practical conclusions of the analysis, provided suggestions, what and how is it needed to change seeking effective European Union law interpretation and applying in the administrative courts of Lithuania.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos įstatymai

1. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 13-308; 2004, Nr. 171-6320.
2. Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 119-2771.

Europos Sąjungos teisės aktai

3. Konsoliduota Europos Bendrijų steigimo sutartis // Valstybės žinios. 2004, Nr. 2-2.
4. Autentiškas 1992 m. spalio 19 d. Tarybos direktyvos 92/83/EEB dėl akcizo mokesčio alkoholiui ir alkoholiniams gėrimams struktūrų suderinimo vertimas į lietuvių kalbą skelbiamas Lietuvos Respublikos Seimo internetiniame tinklapyje adresu <http://www3.lrs.lt/bin/eu/preps2?Condition1=40730&Condition2>.

Specialioji literatūra

5. Administracinė jurisprudencija. Administracinių teismų praktika. Administracinė doktrina. LVAT biuletenis. Nr. 1(11), 2007 m. sausis-balandis.
6. Bradley K. S. C. The European Court of Justice // John Peterson and Michael Shackleton. The Institutions of the European Union. – Oxford University Press, 2002. P. 120.
7. Cairns W. Europos Sąjungos teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 1999.
8. Denis J. Galligan. Administrative Justice in the New European Democracies: Case studies of Administrative Law and Process in Bulgaria, Estonia, Hungary, Poland and Ukraine, 1998. P. 22.
9. Europos Sąjungos institucijos ir valdymas. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.
10. Europos Sąjungos teisės seminarų medžiaga. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
11. Usher J. Bendrieji Europos Bendrijos teisės principai. Vilnius: Naujoji Rosma, 2001.
12. Kūris P. Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2006, T. 6(84), P. 7-15.
13. Kūris P. Europos Bendrijų Teisingumo Teismo veiklos aktualijos // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2007, T. 7(97), P. 7-16.
14. Linkevičiūtė I. Pažintis su administraciniais teismais Lietuvoje // Juristas. 2004, Nr. 12, P. 30-34.

15. Lord Justice Sciemann. The Application of General Principles of Community Law by English Courts // The European Advocate: Winter Issue. 1996/7, P. 4-10.
16. Prapiestytė D. Europos teisės ir nacionalinės administracinės justicijos santykis Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo veikloje // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2006, T. 5(83), P. 102-108.
17. Pabijanskas K. Preliminarūs nutarimai ir asmens teisių apsauga // Justitia. 2005, Nr. 4, P. 40-49.
18. Pranevičienė B. Teisėtų lūkesčių principo samprata ir teisėtų lūkesčių apsaugos modeliai Europos Sąjungos administracinėje erdvėje // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2007, T. 6(96), P. 43-48.
19. Rinkevičiūtė E. Europos Sąjungos teisės vienodo interpretavimo valstybių narių teismų praktikoje garantijos // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2005, T. 72(64), P. 81-89.
20. Tatham, F. Allan. Europos Sąjungos teisė. Vilnius: Eugrimas, 1999.
21. Valančius V. Lietuvos administraciniai teismai: pirmieji išpūdžiai taikant ES teisę // Justitia. 2004, Nr. 6, P. 25-32.
22. Valančius V., Norkus R. Administracinio proceso Lietuvoje reformos prielaidos ir perspektyvos // Justitia. 2005, Nr. 3, P. 2-12.
23. Valančius V. Europos Sąjungos teisės poveikis Lietuvos administracinei justicijai: tendencijų kontūrai // Jurisprudencija. 2007. 7(97). P. 33-38.
24. Vėgėlė I. Nacionalinių teismų teisė ir pareiga kreiptis į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą // Jurisprudencija: mokslo darbai. 2007, T. 7(97), P. 39-45.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika

25. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 36-1292.

Administracinių teismų praktika

26. LVAT 2004 m. vasario 20 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹-362/2004 UAB „Bitė GSM“ prieš Ryšių reguliavimo tarnybą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės.

27. LVAT 2004 m. spalio 27 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹-355/2004 UAB „Tauja“ prieš Valstybinę mokesčių inspekciją prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos. // Administracinių teismų praktika. Nr. 6. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P.128-142.
28. LVAT 2005 m. vasario 10 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A7-783/2006 AB „Gubernija“ prieš Konkurencijos tarybą. // Administracinių teismų praktika. Nr. 9. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P.75-107.
29. LVAT 2005 m. vasario 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴-192/2005 UAB „Tautklima“ prieš Palangos miesto savivaldybės tarybą.
30. LVAT 2005 m. kovo 23 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A¹⁵-39/2005 I. Ž. Personalinė įmonė prieš Valstybinę tabako ir alkoholio kontrolės tarnybą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. // Administracinių teismų praktika. Nr. 7. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P.139-152.
31. LVAT 2005 m. spalio 28 d. administracinėje byloje Nr. A¹⁴ – 1625/2005 St. G. ir J. D. G. prieš Kauno apskrities viršininko administraciją ir Kauno miesto savivaldybę. // Administracinių teismų praktika. Nr. 8. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P.261-270.
32. LVAT 2005 m. spalio 28 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I¹-4/2005. // Administracinių teismų praktika. Nr. 8. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P.28-39.
33. LVAT 2006 m. gruodžio 18 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A7-2203/2006 TEO LT prieš Ryšių reguliavimo tarnybą.
34. LVAT 2005 m. lapkričio 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁴-1479/2005 Lietuvos nacionalinė vežėjų automobiliais asociacija „Linava“ prieš Muitinės departamentą prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, Kauno teritorinę muitinę. // Administracinių teismų praktika. Nr. 8. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P.134-167.
35. LVAT 2005 m. gruodžio 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁵-1292/2005 UAB „Profisa“ prieš Muitinės departamentą prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos.
36. LVAT 2006 m. vasario 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A4-779/2006 Ignalinos AE apsaugos rinktinė prieš VMI. // Administracinių teismų praktika. Nr. 9. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P.56-66.
37. LVAT 2006 m. gegužės 11 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A1-686/2006 UAB „Taksivija“ ir kt. prieš Konkurencijos tarybą. // Administracinių teismų praktika. Nr. 9. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P.107-137.
38. LVAT 2006 m. lapkričio 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A14-1819/2006 UAB „Serdikauskas ir Ko“ prieš Muitinės departamentą.

39. LVAT 2007 gegužės 28 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A6-238/2007 R. B. prieš Valstybinę mokesčių inspekciją prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos.

Europos Sąjungos Teisingumo teismo bylos

40. ETT sprendimas byloje Nr. C-8/55 Federation Charbonniere de Belgique / High Authority, 1956.
41. ETT 1963 m. vasario 5 d. sprendimas byloje Nr. C-26/62 Van Gend en Loos, 1963.
42. ETT sprendimas byloje Nr. C-6/64 Costa / ENEL, 1964.
43. ETT sprendimas byloje Nr. C-26/69 Stauder / City of Ulm, 1969.
44. ETT sprendimas byloje Nr. C-81/72 Commission / Council, 1973.
45. ETT sprendimas byloje Nr. C-141/78 France / United Kingdom, 1979.
46. ETT sprendimas byloje Nr. C-283/81 CILFIT / Ministero della Sanita, 1982.
47. ETT 1990 m. sausio 26 d. nutartis byloje Nr. C-286/88 Falciola / Comune di Pavia, 1990.
48. ETT sprendimas byloje Nr. C-331/88 The Queen / Ministry of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte FEDESA and others, 1990.
49. ETT sprendimas byloje Nr. C-4/89, 1990.
50. Europos Sąjungos Pirmosios instancijos teismo 1994 m. liepos 15 d. sprendimas byloje Nr. T-17/93 Matra Hachette / Komisija.
51. ETT sprendimas byloje Nr. C-3/97 Criminal proceedings against Goodwin and Unstead, 1998.
52. ETT sprendimas byla Nr. C-387/97 Commission / Greece, 2000.
53. ETT sprendimas byloje Nr. C-226/01 Commission / Denmark, 2003.
54. ETT 2003 m. rugsėjo 30 d. prejudicinis sprendimas byloje Nr. C-224/01 Kobler, 2003.
55. Europos Sąjungos Pirmosios instancijos teismo 2006 m. birželio 7 d. sprendimas byloje Nr. T-613/97 UFEK / Europos Komisija.
56. ETT 2007 m. balandžio 19 d. sprendimas byloje Nr. C-63/06 UAB „Profisa“ / Muitinės departamentą prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, 2007.

Internetiniai tinklapiai

57. <http://www.lrs.lt>
58. <http://www.lvat.lt>
59. <http://curia.europa.eu/lt/instit/txtdocfr/txtsenvigueur/statut.pdf>.
60. http://ec.europa.eu/dgs/legal_service/pdf/du_e_en.pdf.